ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
F. G. JACOBS
της 17ης Σεπτεμβρίου 1996 *

1. Στην υπόθεση C-28/95, Leur-Bloem κατά Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam, το Gerechtshof Amsterdam ζητεί από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 90/434/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Ιουλίου 1990, σχετικά με το κοινό φορολογικό καθεστώς για τις συγχωνεύσεις, διασπάσεις, εισφορές ενεργητικού και ανταλλαγές μετοχών που αφορούν εταιρίες διαφόρων κρατών μελών (στο εξής: φορολογική οδηγία ή οδηγία) [1]. Στην υπόθεση C-130/95, Bernd Giloy κατά Hauptzollamt Frankfurt am Main-Ost, το Hessisches Finanzgericht ζητεί την έκδοση αποφάσεως επί του κανονισμού (ΕΟΚ) 2913/92 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 1992, περί θεσπίσεως κοινοτικού τελωνειακού κώδικα (στο εξής: τελωνειακός κώδικας ή απλώς κώδικας) [2]. Θα εξετάσω από κοινού και τις δύο υποθέσεις, και τούτο διότι αμφότερες θέτουν το πρόβλημα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις στο πλαίσιο του άρθρου 177 της Συνθήκης σε διαφορές οι οποίες ναι μεν δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, πλην όμως το δίκαιο αυτό εφαρμόζεται μέσω διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας.

Το ιστορικό των διαφορών και τα υποβληθέντα από τα εθνικά δικαστήρια προδικαστικά ερωτήματα

Όσον αφορά την υπόθεση C-28/95, Leur-Bloem

2. Το Gerechtshof Amsterdam ζητεί για πρώτη φορά από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει τη φορολογική οδηγία, ειδικότερα την έκφραση «ανταλλαγή μετοχών» του άρθρου της 2, στοιχείο δ'.

3. Σκοπός της οδηγίας είναι η άρση των φορολογικών εμποδίων στις ενδοκοινοτικές συγχωνεύσεις, διασπάσεις, εισφορές ενεργητικού και ανταλλαγές μετοχών. Σύμφωνα με τα περισσότερα φορολογικά συστήματα, στο πλαίσιο των διαθέσεων μετοχών και εισφορών ενεργητικού από μια εταιρία σε άλλη, φορολογούνται τα κέρδη που προκύπτουν για τον μεταβιβάζοντα μέτοχο ή εταιρία. Σε εθνικό επίπεδο, χορηγείται γενικώς απαλλαγή από τον φόρο όταν η σχετική συναλλαγή συνδέεται με συνένωση ή πράξη αναδιαρθρώσεως. Όμως, η χορηγούμενη απαλλαγή ποικίλλει μεταξύ των κρατών μελών και, πριν από την έκδοση της οδηγίας, ενίοτε δεν κάλυπτε όλες τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

1 — ΕΕ 1990, L 225, σ. 1.

2 — ΕΕ 1992, L 302, σ. 1.

4. Στις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας αναφέρεται ότι «συγχωνεύσεις, διασπάσεις, εισφορές ενεργητικού και ανταλλαγές μετοχών που αφορούν εταιρίες ευρισκόμενες σε διαφορετικά κράτη μέλη μπορεί να είναι αναγκαίες για να δημιουργηθούν στην Κοινότητα συνθήκες ανάλογες με τις επικρατούσες σε μια εσωτερική αγορά και να εξασφαλιστεί έτσι η δημιουργία και η ομαλή λειτουργία της κοινής αγοράς· (...) οι πράξεις αυτές δεν πρέπει να εμποδίζονται από ειδικούς περιορισμούς, μειονεκτήματα ή στρεβλώσεις που απορρέουν από τις φορολογικές διατάξεις των κρατών μελών· (...) κατά συνέπεια, για τις πράξεις αυτές επιβάλλεται να θεσπιστούν φορολογικοί κανόνες ουδέτεροι ως προς τον ανταγωνισμό, ώστε να μπορέσουν οι επιχειρήσεις να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της κοινής αγοράς, να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους και να ενισχύσουν την ανταγωνιστική τους θέση διεθνώς» [3].

5. Οι αιτιολογικές σκέψεις συνεχίζουν διασαφηνίζοντας ότι ο στόχος αυτός θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την καθιέρωση ενός κοινού φορολογικού συστήματος. Κατά το σύστημα αυτό, «πρέπει να αποφεύγεται η φορολογία σε περίπτωση συγχώνευσης, διάσπασης, εισφοράς ενεργητικού ή ανταλλαγής μετοχών, ενώ παράλληλα θα διασφαλίζονται τα δημοσιονομικά συμφέροντα του κράτους της εισφέρουσας ή εξαγορασθείσας εταιρίας» [4].

6. Ο διττός αυτός σκοπός επιτυγχάνεται κατ' ουσίαν με το να απαιτείται από τα κράτη μέλη να αναβάλλουν τη φορολόγηση των κερδών που προκύπτουν από τη διάθεση στοιχείων ενεργητικού ή μετοχών στο πλαίσιο τέτοιου είδους συναλλαγών, ενώ θα τους παρέχεται η δυνατότητα να εισπράττουν τον μη άμεσα καταβληθέντα φόρο κατά τον χρόνο όπου η λήπτρια εταιρία θα διαθέτει με τη σειρά της τα στοιχεία ενεργητικού ή κατά τον χρόνο όπου οι μέτοχοι θα διαθέτουν τις νέες εξ ανταλλαγής ληφθείσες μετοχές.

7. Το άρθρο 11 της οδηγίας επιτρέπει στα κράτη μέλη να αίρουν τα προκύπτοντα από τις διατάξεις αυτές ευεργετήματα όταν ο κύριος στόχος μιας συναλλαγής, ή ένας από τους κύριους στόχους της, είναι η φοροαπάτη ή η φοροδιαφυγή.

8. Στη συναλλαγή που έχει αποτελέσει το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης δεν εμπλέκονται εταιρίες από διάφορα κράτη μέλη, καθόσον αποτελεί καθαρώς εσωτερική στις Κάτω Χώρες υπόθεση. Η Leur-Bloem αποτελεί τον μοναδικό μέτοχο και διαχειριστή της Phoenix Uitzendorganisatie BV (στο εξής: Uitzendorganisatie) και της Phoenix Industrial BV (στο εξής: Industrial). Και οι δυο εταιρίες έχουν λάβει άδεια εκμεταλλεύσεως πρακτορείων εξευρέσεως προσωρινής εργασίας, οι δε άδειες αυτές έχουν εμπορική αξία. Η Leur-Bloem σχεδιάζει να αποκτήσει τις μετοχές μιας υφιστάμενης ολλανδικής ιδιωτικής εταιρίας περιορισμένης ευθύνης, της Phoenix Holding BV (στο εξής: Holding), της οποίας το ανειλημμένο και καταβεβλημένο κεφάλαιο ανέρχεται σε 35 000 ολλανδικά φιορίνια (HFL). Στις 31 Δεκεμβρίου 1991, η εταιρία αυτή δεν διέθετε ενεργητικό, τα δε βραχυπρόθεσμα χρέη της ανέρχονταν σε 2 779 HFL· στις 31 Δεκεμβρίου 1992 δεν παρουσίαζε ούτε ενεργητικό ούτε χρέη. Η Leur-Bloem είχε την πρόθεση να ανταλλάξει τις μετοχές που διαθέτει στις εταιρίες Uitzendorganisatie και Industrial με τις μετοχές της Holding, η οποία θα είχε εντεύθεν στην κατοχή της όλες τις μετοχές των Uitzendorganisatie και Industrial.

3 — Πρώτη αιτιολογική σκέψη.

4 — Τέταρτη αιτιολογική σκέψη.

9. Στην κύρια δίκη, η Leur-Bloem αμφισβητεί την εκ των προτέρων χορηγηθείσα βεβαίωση σχετικά με τη συναλλαγή αυτή των ολλανδικών φορολογικών αρχών. Η Leur-Bloem θεωρεί ότι η σχεδιασθείσα ανταλλαγή μετοχών αποτελεί συγχώνευση μέσω ανταλλαγής μετοχών δυνάμενη να τύχει φοροαπαλλαγής σύμφωνα με το άρθρο 14b παράγραφος 1, του ολλανδικού νόμου του 1964 περί φορολογίας εισοδήματος. Το άρθρο 14b, παράγραφος 1, εξαιρεί από τα φορολογητέα κέρδη το κέρδος που προκύπτει από τη διάθεση μετοχών που γίνεται στο πλαίσιο συγχωνεύσεως μέσω ανταλλαγής μετοχών. Το άρθρο 14b, παράγραφος 2, ορίζει ότι η συγχώνευση μέσω ανταλλαγής μετοχών αφορά μια κατάσταση όπου:

«a) μια εγκατεστημένη στις Κάτω Χώρες εταιρία αποκτά, έναντι διαθέσεως ορισμένων από τις μετοχές της συνοδευόμενης ενδεχομένως από πρόσθετη καταβολή, ορισμένες μετοχές άλλης εγκατεστημένης στις Κάτω Χώρες εταιρίας, πράγμα που της παρέχει άνω του ημίσεος των δικαιωμάτων ψήφου στην τελευταία εταιρία, με σκοπό τη μόνιμη συγχώνευση, από δημοσιονομική και οικονομική άποψη, σε μία ενιαία μονάδα, της επιχειρήσεως της αποκτήσασας εταιρίας και αυτής ενός άλλου προσώπου».

10. Το άρθρο 14b, παράγραφος 2, στοιχείο b, περιέχει τον ίδιο ορισμό όσον αφορά τις συγχωνεύσεις μέσω ανταλλαγής μετοχών στο πλαίσιο ενδοκοινοτικών συναλλαγών. Το άρθρο 14b, παράγραφος 2, στοιχείο c, περιέχει παρόμοιο ορισμό, με τον οποίο ωστόσο επιβάλλεται αυστηρότερη επιταγή όσον αφορά τα δικαιώματα ψήφου («την ολότητα ή τη σχεδόν ολότητα των δικαιωμάτων ψήφου»), όσον αφορά συγχωνεύσεις μέσω ανταλλαγής μετοχών όπου εμπλέκονται μία ή περισσότερες εγκατεστημένες εκτός της Κοινότητας εταιρίες.

11. Το άρθρο 14b, παράγραφος 7, εξουσιοδοτεί τον αρμόδιο υπουργό να επιτρέπει στις φορολογικές αρχές να εφαρμόζουν το άρθρο 14b κατ' αναλογία όταν μία (ή αμφότερες) από τις δύο μνημονευόμενες στο άρθρο 14b, παράγραφος 2, στοιχείο a ή στοιχείο b, εταιρίες δεν εκμεταλλεύεται επιχείρηση (ή αμφότερες εταιρίες δεν εκμεταλλεύονται επιχείρηση).

12. Οι φορολογικές αρχές φρονούν ότι η σχεδιαζόμενη συναλλαγή δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 14b, παράγραφος 2, στοιχείο a, και τούτο για τον λόγο ότι η απόκτηση των μετοχών των μελλοντικών θυγατρικών από τη μελλοντική εταιρία χαρτοφυλακίου δεν σκοπεί στη συγχώνευση των θυγατρικών σε μια μεγαλύτερη από φορολογική και οικονομική άποψη μονάδα. Τέτοια μονάδα ήδη υφίσταται διότι αμφότερες οι εταιρίες έχουν τον ίδιο διευθυντή ο οποίος κατέχει και το σύνολο των μετοχών.

13. Δεδομένου ότι αποτελεί καθαρώς εσωτερική στις Κάτω Χώρες υπόθεση, η επίδικη στην κύρια δίκη συναλλαγή δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας που αφορά αποκλειστικώς τις «ανταλλαγές μετοχών μεταξύ εταιριών δύο ή περισσοτέρων κρατών μελών»: βλ. το άρθρο 1 της οδηγίας. Παρ' όλ' αυτά, το εθνικό δικαστήριο εκτιμά ότι πρόθεση του Ολλανδού νομοθέτη ήταν το άρθρο 14b, παράγραφος 2, στοιχεία a και b, σχετικά, αντιστοίχως, με τις συγχωνεύσεις μέσω ανταλλαγής μετοχών σ' εθνικό και ενδοκοινοτικό πλαίσιο να τυγχάνει της ίδιας ερμηνείας. Το εθνικό

δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα αυτό στηριζόμενο στο κείμενο των διατάξεων αυτών, το οποίο είναι το ίδιο τόσο για τις εγχώριες όσο και για τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές, καθώς και στον τρόπο γενέσεως των διατάξεων αυτών, ειδικότερα τη δεύτερη φράση του σημείου 3.5 της αιτιολογικής εκθέσεως του Υπουργού Οικονομικών (Kamerstukken II, 1991-1992, 22 338, αριθ. 3). Στο κείμενο αυτό, ο αρμόδιος υπουργός, αφού εξέθεσε τις τροποποιήσεις που επρόκειτο να επέλθουν στην ολλανδική νομοθεσία προκειμένου αυτή να καταστεί σύμφωνη προς τις διατάξεις της οδηγίας, είπε ότι, μολονότι βεβαίως το κοινοτικό δίκαιο δεν επιβάλλει ρητώς οι εγχώριες συγχωνεύσεις μέσω ανταλλαγής μετοχών να υπόκεινται στις ίδιες (ελαστικές) προϋποθέσεις στις οποίες υπόκεινται οι ενδοκοινοτικές συγχωνεύσεις, είναι παρ' όλ' αυτά ευκταίο, στο πλαίσιο της προοπτικής της δημιουργίας της ενιαίας αγοράς, οι δύο κατηγορίες συναλλαγών να υπόκεινται στο ίδιο καθεστώς.

14. Το εθνικό δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το ζήτημα αν πρόκειται εν προκειμένω για συγχώνευση μέσω ανταλλαγής μετοχών, κατά την έννοια του άρθρου 14b, παράγραφος 3, στοιχείο a, του ολλανδικού νόμου, πρέπει να εξεταστεί σε αναφορά με τις διατάξεις της οδηγίας και το πεδίο εφαρμογής της. Κατόπιν τούτου, υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Μπορούν να υποβληθούν στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία και το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων μιας οδηγίας του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, έστω και αν η οδηγία, ναι μεν δεν εφαρμόζεται κατά τρόπο άμεσο όσον αφορά την υποβληθείσα στην κρίση του αιτούντος δικαστηρίου συγκεκριμένη κατάσταση, πλην όμως ο εθνικός νομοθέτης επιδιώκει αυτή η συγκεκριμένη κατάσταση να κριθεί κατά τον ίδιο τρόπο ως εάν επρόκειτο για κατάσταση που αφορά η οδηγία;

2) α) Είναι δυνατό να πρόκειται για ανταλλαγή μετοχών κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 90/434/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Ιουλίου 1990, όταν η αποκτώσα κατά την έννοια του στοιχείου η' του ίδιου άρθρου εταιρία δεν εκμεταλλεύεται η ίδια επιχείρηση;

β) Εμποδίζει την ανταλλαγή μετοχών, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', το γεγονός ότι το ίδιο φυσικό πρόσωπο, το οποίο ήταν πριν από την ανταλλαγή ο μοναδικός μέτοχος και διευθυντής των αποκτώμενων εταιριών, καθίσταται, μετά την ανταλλαγή, διευθυντής και μοναδικός μέτοχος της αποκτώσας εταιρίας;

γ) Υφίσταται ανταλλαγή μετοχών κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', μόνον εφόσον το αποτέλεσμα της ανταλλαγής αυτής είναι η μόνιμη συγχώνευση, από δημοσιονομική και οικονομική άποψη, των δραστηριοτήτων της αποκτώσας εταιρίας με τις δραστηριότητες ενός άλλου νομικού προσώπου σε ενιαία μονάδα;

δ) Υφίσταται ανταλλαγή μετοχών κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', μόνο εφόσον το αποτέλεσμα της

ανταλλαγής αυτής είναι η μόνιμη συγχώνευση, από δημοσιονομική και οικονομική άποψη, των δραστηριοτήτων δύο ή περισσοτέρων αποκτωμένων εταιριών σε ενιαία μονάδα;

ε) Αποτελεί το γεγονός ότι η ανταλλαγή μετοχών έγινε με σκοπό την επίτευξη οριζόντιου συμψηφισμού φορολογικών ζημιών μεταξύ των συμμετεχουσών εταιριών στο πλαίσιο μιας και μόνης δημοσιονομικής μονάδας, κατά την έννοια του άρθρου 15 του wet op de vennootschapsbelasting 1969 (ολλανδικού νόμου του 1969 περί φορολογίας εταιριών), οικονομικά βάσιμο λόγο για την ανταλλαγή, κατά την έννοια του άρθρου 11 της οδηγίας;»

ερμηνεύσει το άρθρο 244 του τελωνειακού κώδικα το οποίο ορίζει:

«Η άσκηση προσφυγής δεν επιφέρει την αναστολή εκτελέσεως της προσβαλλόμενης απόφασης.

Ωστόσο, οι τελωνειακές αρχές μπορούν να αναβάλουν εν όλω ή εν μέρει την εκτέλεση της εν λόγω απόφασης, αν έχουν βάσιμους λόγους να αμφιβάλλουν για τη συμφωνία της προσβαλλομένης απόφασης με την τελωνειακή νομοθεσία όταν υπάρχει κίνδυνος ανεπανόρθωτης ζημίας για τον ενδιαφερόμενο.

15. Πρέπει να σημειωθεί ότι η Ολλανδική Κυβέρνηση αμφισβητεί το συμπέρασμα του εθνικού δικαστηρίου ότι τα σημεία a και b του άρθρου 14b, παράγραφος 2, του νόμου του 1964 πρέπει να τύχουν της ίδιας ερμηνείας. Θεωρεί ότι το εθνικό δικαστήριο έχει δώσει μεγαλύτερη του δέοντος έμφαση στα ειπωθέντα από τον αρμόδιο υπουργό.

Όταν η προσβαλλόμενη απόφαση έχει ως αποτέλεσμα την επιβολή εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών, η αναστολή εκτέλεσης της εν λόγω αποφάσεως εξαρτάται από την ύπαρξη ή τη σύσταση εγγύησης. Αυτή η εγγύηση, εντούτοις, μπορεί να μην απαιτηθεί όταν ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρές δυσκολίες οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα λόγω της κατάστασης του οφειλέτη.»

Όσον αφορά την υπόθεση C-130/95, Giloy

16. Στην υπόθεση αυτή, το Hessisches Finanzgericht ζητεί από το Δικαστήριο να

17. Ωστόσο, η υποβληθείσα στο εθνικό δικαστήριο υπόθεση δεν έχει σχέση με εισαγωγικούς δασμούς αλλά με τον ΦΠΑ, επί του οποίου, σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία, τυγχάνει εφαρμογής ο κώδικας. Στις 28 Μαρτίου 1990 οι γερμανικές τελω-

νειακές αρχές εξέδωσαν απόφαση υποχρεώνουσα τον Giloy να καταβάλει ποσό 293 870,76 γερμανικών μάρκων (DM) ως ΦΠΑ για εισαχθέντα εμπορεύματα. Κατά της αποφάσεως αυτής, ο Giloy άσκησε προσφυγή ακυρώσεως η οποία είναι εισέτι εκκρεμής.

18. Στις 16 Αυγούστου 1994 εκδόθηκε διάταξη περί κατασχέσεως του εισοδήματος του Giloy από την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας. Ενόψει του ύψους του χρέους, ο εργοδότης του κατήγγειλε, με έγγραφο της 31ης Αυγούστου 1994, τη σύμβαση εργασίας. Έκτοτε, ο Giloy τυγχάνει αρωγής βάσει του συστήματος κοινωνικής προνοίας. Ο Giloy προσέφυγε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ζητώντας την αναστολή εκτελέσεως της αποφάσεως της 28ης Μαρτίου 1990. Αναφερόμενος στην κύρια προσφυγή του, υποστηρίζει ότι υφίστανται βάσιμοι λόγοι για να θεωρεί ότι η απόφαση πάσχει από έλλειψη νομιμότητας. Ισχυρίζεται επίσης ότι, ασχέτως του βασίμου της προσφυγής του, πρέπει να ανασταλεί η εκτέλεση της αποφάσεως, διότι είναι δυνατό να του προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημία και ότι ήδη του έχει προκαλέσει ζημία: οι ενέργειες που έγιναν για την είσπραξη του χρέους του μέσω κατασχέσεως του μισθού του είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια της εργασίας του και τον εξαναγκασμό του να προσφύγει στην αρωγή της κοινωνικής πρόνοιας. Ισχυρίζεται ότι ο πρώην εργοδότης του τον έχει διαβεβαιώσει ότι θα αναπροσληφθεί σε περίπτωση που δεν θα υφίστατο κίνδυνος εκτελέσεως της προσβληθείσας αποφάσεως. Περαιτέρω, διατείνεται ότι, βάσει του άρθρου 244, παράγραφος 3, του Κώδικα, δεν υποχρεούται σε σύσταση εγγυήσεως εφόσον η οικονομική του κατάσταση δεν του επιτρέπει κάτι τέτοιο.

19. Οι γερμανικές αρχές απαντούν ότι ουδείς λόγος συντρέχει ώστε να θεωρηθεί ότι η προσβαλλομένη απόφαση πάσχει από έλλειψη νομιμότητας. Επιπλέον, δεν υφίσταται κίνδυνος ανεπανόρθωτης ζημίας εφόσον από τη μέχρι σήμερα έρευνα προκύπτει ότι περαιτέρω προσπάθειες για την αναγκαστική είσπραξη του χρέους θα παρέμεναν επί του παρόντος ατελέσφορες. Μόνο σε περίπτωση που ο Giloy επανάρχιζε την επαγγελματική του δραστηριότητα θα μπορούσαν να ληφθούν νέα μέτρα, τα οποία τότε θα περιορίζονταν στα αυστηρά πλαίσια που υπαγορεύονται από τους κανόνες του γερμανικού δικαίου σχετικά με τα μη υποκείμενα σε κατάσχεση περιουσιακά στοιχεία· εξ αυτού έπεται ότι ο Giloy, έστω κι αν επανάρχιζε την επαγγελματική του δραστηριότητα, δεν θα υφίστατο ανεπανόρθωτη ζημία.

20. Προς επίλυση της ενώπιόν του διαφοράς, το εθνικό δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι οι δύο προϋποθέσεις που μνημονεύονται στο άρθρο 244, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού (ΕΟΚ) 2913/92 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 1992, περί θεσπίσεως κοινοτικού τελωνειακού κώδικα, συγκεκριμένα:

— οι βάσιμοι λόγοι για το μη σύννομο της επίδικης απόφασης

ή

— το ανεπανόρθωτο της ζημίας για τον ενδιαφερόμενο,

απολύτως ανεξάρτητες μεταξύ τους, οπότε πρέπει να χορηγείται αναστολή εκτελέσεως, έστω και αν, ναι μεν *ουδεμία* λογικώς υφίσταται αμφιβολία ως προς τη συμφωνία με την τελωνειακή νομοθεσία της βεβαιώσεως φόρου της οποίας ζητείται η αναστολή εκτελέσεως, πλην όμως είναι δυνατή η επέλευση στον ενδιαφερόμενο ανεπανόρθωτης ζημίας;

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

2) Αποκλείει, κατ' ανάγκη, η ύπαρξη της μνημονευόμενης υπό τη δεύτερη παύλα προϋποθέσεως την απαίτηση συστάσεως εγγυήσεως ή χρειάζονται προς τούτο κι άλλες και, αν ναι, ποιες προϋποθέσεις;

3) Συνιστά ο κίνδυνος απωλείας της εργασίας — που ενδεχομένως έχει ήδη επέλθει αφότου κατέστη απαιτητό το σχετικό χρέος — "σοβαρή δυσκολία οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα", έστω και αν, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, διασφαλίζεται ένα ελάχιστο βιοτικό επίπεδο, π. χ. μέσω αρωγής κοινωνικής προνοίας;

4) Πρέπει, σε περίπτωση παροχής αναστολής εκτελέσεως, η εγγύηση να καθορίζεται στο ύψος του ποσού του δασμού ή υφίσταται δυνατότητα να περιορίζεται σε μέρος του σχετικού ποσού, ενόψει της εν γένει οικονομικής καταστάσεως του αιτούντος;»

21. Τα ερωτήματα στηρίζονται στην υπόθεση ότι το άρθρο 244 του τελωνειακού κώδικα έχει εφαρμογή στην επίδικη εν προκειμένω οφειλή ΦΠΑ. Ωστόσο, το εθνικό δικαστήριο ανακριβώς θεωρεί ότι ο ΦΠΑ επί της εισαγωγής αποτελεί εισαγωγικό κατά την έννοια του κώδικα δασμό. Δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 10, του εν λόγω κώδικα, η έκφραση «εισαγωγικοί δασμοί» περιορίζεται στους δασμούς και στις λοιπές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος που καταβάλλονται κατά την εισαγωγή εμπορευμάτων, στις γεωργικές εισφορές και στις λοιπές επιβαρύνσεις κατά την εισαγωγή που θεσπίζονται στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής ή των λοιπών ειδικών γεωργικών καθεστώτων. Σ' αυτά δεν περιλαμβάνεται ο ΦΠΑ.

22. Ωστόσο, όπως έχω ήδη αναφέρει, όσον αφορά την υπό κρίση περίπτωση τυγχάνει εφαρμογής, σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία, το άρθρο 244 του κώδικα. Οι σχετικοί κανόνες περιλαμβάνονται στο άρθρο 69 του Finanzgerichtsordnung. Το άρθρο 69, παράγραφος 2, προβλέπει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι φορολογικές αρχές μπορούν να χορηγούν αναστολή εκτελέσεως, ενώ το άρθρο 69, παράγραφος 3, ορίζει ότι οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να εφαρμόζονται mutatis mutandis από τα φορολογικά δικαστήρια. Στις γραπτές της παρατηρήσεις προς το Δικαστήριο, η Επιτροπή σημειώνει ότι το γράμμα του άρθρου 69, παράγραφος 2, διάταξη η οποία

είναι προγενέστερη της θέσεως σε ισχύ του κώδικα, διαφέρει κάπως από αυτό του άρθρου 244 του κώδικα και θα έπρεπε τούτο να τροποποιηθεί προκειμένου να απηχεί το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής· ωστόσο, το εν λόγω κοινοτικό όργανο προσθέτει ότι, σύμφωνα με τη γερμανική νομολογία και τα σχετικά νομικά συγγράμματα, οι τελωνειακές αρχές υποχρεούνται να εφαρμόζουν το άρθρο 244 του κώδικα. Στην απάντησή της στις δύο γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η Γερμανική Κυβέρνηση παρατηρεί ότι το άρθρο 69, παράγραφος 3, του Finanzgerichtsordnung παραπέμπει, όσον αφορά την ενώπιον των φορολογικών δικαστηρίων δίκη, στους κανόνες που εφαρμόζονται επί των φορολογικών αρχών· το άρθρο 21, παράγραφος 2, του γερμανικού νόμου περί του κύκλου εργασιών περιλαμβάνει γενικό κανόνα σύμφωνα με τον οποίο οι σχετικές με τους εισαγωγικούς δασμούς διατάξεις εφαρμόζονται mutatis mutandis και όσον αφορά τον ΦΠΑ επί των εισαγωγών.

23. Και οι δύο υποθέσεις θέτουν το πρόβλημα περί του αν το Δικαστήριο είναι αρμόδιο, βάσει του άρθρου 177 της Συνθήκης, να απαντήσει στα ερωτήματα εθνικού δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία της κοινοτικής νομοθεσίας όταν τα ερωτήματα αυτά εντάσσονται στο πλαίσιο μιας διαφοράς όπου η κοινοτική νομοθεσία δεν εφαρμόζεται ως έχει, αλλά ως έχει μεταφερθεί από την εθνική νομοθεσία σ' ένα μη κοινοτικό πλαίσιο. Το πρόβλημα αυτό έχει ανακύψει και σε ορισμένες προγενέστερες υποθέσεις και θα ήταν ίσως χρήσιμο να αρχίσω τις προτάσεις μου εκθέτοντας περιληπτικώς τις προηγούμενες σχετικές αποφάσεις του Δικαστηρίου.

Η σχετική με τις υπό κρίση υποθέσεις νομολογία

24. Το ζήτημα αυτό εξετάστηκε για πρώτη φορά από το Δικαστήριο το 1985 στην υπόθεση Thomasdünger [5], όπου ζητήθηκε από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί της ερμηνείας του Κοινού Δασμολογίου στο πλαίσιο μιας ένδικης διαδικασίας σχετικής με εισαγωγή εμπορευμάτων από τη Γαλλία στη Γερμανία μη εμπίπτουσα στο Δασμολόγιο. Στις προτάσεις του, ο γενικός εισαγγελέας Mancini διασαφήνισε ότι το συμφέρον του Thomasdünger να ζητήσει την έκδοση ερμηνευτικής αποφάσεως επί του Δασμολογίου ενέκειτο στο γεγονός ότι ορισμένες γερμανικές αρχές, όπως π. χ., οι Γερμανικοί Σιδηρόδρομοι, έκαναν χρήση της δασμολογικής κατατάξεως προκειμένου να καθορίζουν τις επιβαρύνσεις τους. Ο εν λόγω γενικός εισαγγελέας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το Δικαστήριο δεν έπρεπε να δώσει απάντηση στα ερωτήματα του εθνικού δικαστηρίου για τον λόγο ότι «θα φαινόταν ότι ερμηνεύει τις διατάξεις τις οποίες αναφέρουν τα ερωτήματα, στην πραγματικότητα όμως θα προέβαινε στην εκτίμηση των εσωτερικών κανόνων που έχουν απορροφήσει τις διατάξεις αυτές οι οποίες επομένως έχουν χάσει πλήρως τη δεσμευτικότητά τους».

25. Όμως, το Δικαστήριο αντιμετώπισε την εναντίωση αυτή, αναφερόμενο απλώς στη γνωστότατη αρχή σύμφωνα με την οποία, «εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις όπου είναι πρόδηλο ότι η διάταξη του κοινοτικού δικαίου της οποίας ζητείται η ερμηνεία δεν έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της κύριας υπόθεσης, το Δικαστήριο επαφίεται στο εθνικό δικαιοδοτικό όργανο, στο οποίο εναπόκειται να εκτιμήσει, ενόψει των πραγματικών περιστατικών κάθε υποθέσεως, αν η επίλυση του υποβαλλόμενου προδικαστικού ζητήματος είναι αναγκαία για να κρίνει τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί».

5 — Απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 1985, υπόθεση 166/84 (Συλλογή 1985, σ. 3001).

26. Το 1990 το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το πρόβλημα αυτό πιο εμπεριστατωμένα στο πλαίσιο των υποθέσεων Dzodzi [6] και Gmurzynska-Bscher [7]. Η Dzodzi, υπήκοος Τόγκο, είχε παντρευθεί έναν Βέλγο υπήκοο λίγο πριν από τον θάνατό του. Ύστερα από τον θάνατο του συζύγου της, Dzodzi ζήτησε άδεια παραμονής στο Βέλγιο υπό την ιδιότητά της ως συζύγου υπηκόου κράτους μέλους της Κοινότητας. Ήταν προφανές ότι επρόκειτο για καθαρώς εσωτερική του κράτους μέλους υπόθεση που τίποτα δεν τη συνέδεε με το κοινοτικό δίκαιο. Ωστόσο, δυνάμει μιας διατάξεως της βελγικής νομοθεσίας, ο σύζυγος Βέλγου υπηκόου πρέπει να τυγχάνει της μεταχειρίσεως που θα δικαιούνταν αν ο ίδιος ή η ίδια ήταν κοινοτικός υπήκοος. Καθώς φαίνεται, το εθνικό δικαστήριο ερμήνευσε τον κανόνα αυτόν ως επεκτείνοντα στους αλλοδαπούς έχοντες συζύγους Βέλγους υπηκόους τις ευεργετικές διατάξεις των κοινοτικών κανόνων που εφαρμόζονται επί των συζύγων των Βέλγων υπηκόων ή υπηκόων άλλων κρατών μελών που κατοικούν στο Βέλγιο. Κατόπιν τούτου, το εθνικό δικαστήριο, για να επιλύσει την ενώπιόν του διαφορά, ζήτησε να μάθει αν η Dzodzi θα είχε το δικαίωμα να κατοικεί και να διαμένει στο Βέλγιο αν ο σύζυγός της ήταν υπήκοος άλλου, εκτός του Βελγίου, κράτους μέλους.

27. Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως Gmurzynska-Bscher δεν διαφέρουν από αυτά της υποθέσεως Giloy. Η γερμανική νομοθεσία περί ΦΠΑ παραπέμπει, όσον αφορά απαλλαγές και μειώσεις της επιβαρύνσεως αυτής, στην ονοματολογία του Κοινού Δασμολογίου. Η Gmurzynska-Bscher, η οποία σχεδίαζε να εισαγάγει ένα έργο τέχνης από τις Κάτω Χώρες στη Γερμανία, είχε ζητήσει επίσημη βεβαίωση περί δασμολογικής κατατάξεως προκειμένου να προσδιοριστούν οι υποχρεώσεις της αναφορικά με τον ΦΠΑ.

28. Υιοθετώντας την ανάλυση του γενικού εισαγγέλεα Mancini στην υπόθεση Thomasdünger, ο γενικός εισαγγελέας Darmon κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σε αμφότερες τις υποθέσεις το Δικαστήριο δεν ήταν αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα του εθνικού δικαστηρίου [8]. Θεώρησε ότι ο σκοπός της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, ήτοι η διασφάλιση ομοιόμορφων αποτελεσμάτων κατά την εφαρμογή της κοινοτικής νομοθεσίας, ισχύει μόνο στο πεδίο εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας, όπως προσδιορίζεται από την κοινοτική και μόνο νομοθεσία· παραπομπή στο κοινοτικό δίκαιο δεν μπορεί να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου αυτού και, ως εκ τούτου, την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Θα ήταν απαράδεκτο, λόγω του ρόλου που διαδραματίζει το Δικαστήριο να περιοριστεί αυτό στη διατύπωση γνωμών ή συμβουλών του τύπου αυτών που ένας νομικός εμπειρογνώμων καλείται ενίοτε να παράσχει σ' ένα εθνικό δικαστήριο όταν τούτο καλείται να εφαρμόσει αλλοδαπή νομοθεσία.

29. Παρ' όλ' αυτά, το Δικαστήριο για δεύτερη φορά δεν ακολούθησε την πρόταση του γενικού του εισαγγελέα και, τόσο στην υπόθεση Dzodzi όσο και στην υπόθεση Gmurzynska-Bscher, έδωσε απάντηση στα ερωτήματα του εθνικού δικαστηρίου. Με την απόφασή του Dzodzi, το Δικαστήριο παρατήρησε:

«Ούτε από το γράμμα του άρθρου 177 ούτε από το κείμενο της διαδικασίας που αυτό προβλέπει προκύπτει ότι οι συντάκτες της Συνθήκης θέλησαν να αποκλείσουν από την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου τις αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που αναφέρονται σε κοινοτική διάταξη,

6 — Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1990, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/88 και C-197/89 (Συλλογή 1990, σ. I-3763).

7 — Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 1990, υπόθεση C-231/89 (Συλλογή 1990, σ. I-4003).

8 — Προτάσεις της 3ης Ιουλίου 1990 στην υπόθεση Dzodzi (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6), σ. I-3763, και στην υπόθεση Gmurzynska-Bscher (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7), σ. I-4009.

ειδικότερα δε στην περίπτωση όπου το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους παραπέμπει στη διάταξη αυτή προκειμένου να προσδιορίσει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται σε καθαρά εσωτερική του κατάσταση.

Αντιστρόφως, η κοινοτική έννομη τάξη έχει πρόδηλο συμφέρον, προκειμένου να αποφεύγονται ενδεχόμενες αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία, να ερμηνεύεται κατά τρόπο ενιαίο κάθε διάταξη του κοινοτικού δικαίου, ανεξαρτήτως των συνθηκών υπό τις οποίες εφαρμόζεται.» [9]

30. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο ρόλος του περιορίζεται στο να συνάγει την έννοια των κοινοτικών διατάξεων από το γράμμα και το πνεύμα τους και ότι στα εθνικά και μόνο δικαστήρια εναπόκειται να εφαρμόζουν τις κατ' αυτόν τον τρόπο ερμηνευόμενες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά και νομικά περιστατικά της υποθέσεως. Το Δικαστήριο δεν υποχρεούται καταρχήν να προβληματίζεται σχετικά με τις περιστάσεις υπό τις οποίες τα εθνικά δικαστήρια αποφασίζουν να του υποβάλουν ερωτήματα και σκοπεύουν να εφαρμόσουν την κοινοτική διάταξη της οποίας ζητούν την ερμηνεία. Το Δικαστήριο προσέθεσε:

«Οι μόνες περιπτώσεις στις οποίες δεν ισχύει αυτό είναι οι περιπτώσεις όπου είτε προκύπτει ότι η διαδικασία του άρθρου 177 καταστρατηγήθηκε, και στην πραγματικότητα το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί στο πλαίσιο κατασκευασμένης δίκης, είτε είναι πρόδηλο ότι η διάταξη κοινοτικού δικαίου που καλείται να ερμηνεύσει το Δικαστήριο δεν μπορεί να εφαρμοστεί.

Στην περίπτωση όπου οι διατάξεις του εθνικού δικαίου ορίζουν ως εφαρμοστέο το κοινοτικό δίκαιο, μόνο το εθνικό δικαστήριο είναι αρμόδιο να εκτιμά την ακριβή έκταση της παραπομπής αυτής στο κοινοτικό δίκαιο. Αν κρίνει ότι, λόγω της παραπομπής αυτής, εφαρμόζεται το κοινοτικό δίκαιο στην καθαρά εσωτερικής μορφής διαφορά που εκκρεμεί ενώπιόν του, τότε νομιμοποιείται να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο υπό τις συνθήκες που προβλέπει το άρθρο 177 της Συνθήκης, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία του Δικαστηρίου.

Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται πάντως στην εξέταση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο δεν μπορεί, με την απάντησή του στο εθνικό δικαστήριο, να λάβει υπόψη τη γενική οικονομία των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου, οι οποίες, παραπέμποντας στο κοινοτικό δίκαιο, προσδιορίζουν και την έκταση της παραπομπής αυτής. Ο σεβασμός των ορίων που προέβλεψε ο εθνικός νομοθέτης όσον αφορά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου σε καθαρά εσωτερικές καταστάσεις, στις οποίες το κοινοτικό δίκαιο εφαρμόζεται μέσω του εθνικού νόμου, εμπίπτει στο εσωτερικό δίκαιο και, κατά συνέπεια, στην αποκλειστική αρμοδιότητα των δικαστηρίων του κράτους μέλους.» [10]

9 — Σκέψεις 36 και 37 της αποφάσεως.

10 — Σκέψεις 40 έως 42 της αποφάσεως.

31. Λίγο καιρό μετά την έκδοση των αποφάσεων Dzodzi και Gmurzynska-Bscher εκδόθηκε η απόφαση Tomatis και Fulchiron [11], όπου το εθνικό δικαστήριο ζήτησε την έκδοση απόφασεως επί του Κοινού Δασμολογίου και τούτο προκειμένου να προσδιορίσει τον συντελεστή ΦΠΑ που ίσχυε επί ορισμένων εμπορευμάτων σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία. Οι αρχές των αποφάσεων Dzodzi και Gmurzynska-Bscher εφαρμόστηκαν από το Δικαστήριο στις αποφάσεις Fournier [12] και Federconsorzi [13] υπό μάλλον διαφορετικές περιστάσεις. Στην υπόθεση Fournier ζητήθηκε από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει μια κοινοτική οδηγία η οποία είχε τεθεί σ' εφαρμογή — πράγμα ασύνηθες — μέσω συμφωνιών ιδιωτικού δικαίου. Στο εθνικό δικαστήριο εναπέκειτο να αποφασίσει ποιο από τα διάφορα εγχώρια γραφεία ασφαλίσεως έπρεπε τελικά να φέρει το βάρος της αποζημιώσεως των Fournier σχετικά με οδικό ατύχημα στη Γαλλία. Το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 72/166 [14] προέβλεπε για τη σύναψη μεταξύ των έξι εγχωρίων γραφείων ασφαλίσεως συμφωνίας, βάσει της οποίας κάθε εγχώριο γραφείο εγγυάται, υπό τις προϋποθέσεις που καθορίζονται από την εθνική του νομοθεσία, τον διακανονισμό των ατυχημάτων που συμβαίνουν στο έδαφός του και προκαλούνται από την κυκλοφορία οχημάτων με συνήθη στάθμευση στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Οι περισσότερες από τις διατάξεις της οδηγίας αυτής άρχισαν να ισχύουν μετά τη σύναψη της συμφωνίας. Το εθνικό δικαστήριο ζήτησε την έκδοση αποφάσεως επί της εννοίας του όρου «έδαφος της συνήθους σταθμεύσεως» που μνημονεύεται στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας, ώστε να μπορέσει να ερμηνεύσει την έννοια αυτή στο πλαίσιο της συναφθείσας μεταξύ των γραφείων συμφωνίας.

32. Στις προτάσεις μου στην υπόθεση εκείνη, πρότεινα στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι είχε αρμοδιότητα να αποφανθεί σύμφωνα με την αρχή που έχει θεσπιστεί με την απόφαση Dzodzi. Μολονότι η αρχή αυτή δεν έχει εφαρμογή κατ' ανάγκη σε όλες τις διαφορές των οποίων η επίλυση εξαρτάται από την ερμηνεία του περιεχομένου μιας ιδιωτικής συμφωνίας ενσωματώνουσας έννοιες κοινοτικού δικαίου, η εν λόγω συμφωνία αποτελούσε εν προκειμένω ουσιώδες στοιχείο στο σύστημα που είχε θεσπιστεί με τον οδηγία 72/166. Η σύναψη της συμφωνίας όχι μόνο προβλεπόταν από την οδηγία, αλλά και αποτελούσε προηγούμενη προϋπόθεση για τη θέση σε ισχύ πολλών από τις διατάξεις της [15].

33. Με την απόφασή του το Δικαστήριο έδωσε απάντηση στο ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου χωρίς να ασχοληθεί ειδικώς με το θέμα της αρμοδιότητάς του. Ωστόσο, απαντώντας σε επιχείρημα σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι «εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, μόνο αρμόδιο να ερμηνεύσει τη συμφωνία μεταξύ εγχωρίων γραφείων, να δώσει στη διατύπωση που χρησιμοποιείται στη συμφωνία την έννοια που αυτό θεωρεί πρόσφορη, χωρίς να δεσμεύεται συναφώς από την έννοια που πρέπει να δοθεί στην πανομοιότυπη φράση που περιέχεται στην οδηγία» [16].

34. Στην υπόθεση Federconsorzi, ένα ιταλικό δικαστήριο ζήτησε την ερμηνεία ορισμένων διατάξεων κανονισμών των Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με τη γεωργία στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του ιταλικού οργανισμού παρεμβάσεως και της Federcon-

11 — Απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 1991, υπόθεση C-384/89 (Συλλογή 1991, σ. I-127).

12 — Απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1992, υπόθεση C-73/89 (Συλλογή 1992, σ. I-5621).

13 — Απόφαση της 25ης Ιουνίου 1992, υπόθεση C-88/91 (Συλλογή 1992, σ. I-4035).

14 — Οδηγία 72/166/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Απριλίου 1972, περί εναρμονίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών των σχετικών με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων και με τον έλεγχο της υποχρεώσεως προς ασφάλιση της ευθύνης αυτής (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 136).

15 — Σημείο 19 των προτάσεων.

16 — Σκέψη 23 της αποφάσεως.

sorzi, υπέρ της η κατακύρωση των πράξεων παρεμβάσεως στον τομέα του ελαιολάδου, σχετικά με την έκταση της ευθύνης της Federconsorzi έναντι του οργανισμού για ποσότητα ελαιολάδου που είχε κλαπεί από τις αποθήκες της Federconcorzi. Στη συναφθείσα μεταξύ των διαδίκων σύμβαση προβλεπόταν ότι ο υπέρ ου η κατακύρωση «υφίσταται τις ζημίες που οφείλονται σε γεγονότα για τα οποία ευθύνεται μέχρι τις αξίας που καθορίζεται με την ισχύουσα κοινοτική νομοθεσία».

35. Το Δικαστήριο, υιοθετώντας τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Van Gerven, αποφάνθηκε ότι ετύγχανε εφαρμογής η θεσπισθείσα με την απόφαση Dzodzi αρχή η επίμαχη συμβατική ρήτρα παρέπεμπε, προκειμένου να προσδιοριστεί η έκταση της ευθύνης ενός των συμβαλλομένων, στις διατάξεις των κανόνων της κοινοτικής νομοθεσίας.

36. Με την πλέον πρόσφατη, για το επίμαχο θέμα, απόφασή του Kleinwort Benson [17], το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του σημείου αυτού όχι βάσει του άρθρου 177 της Συνθήκης, αλλά βάσει του Πρωτοκόλλου για την ερμηνεία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της Συμβάσεως των Βρυξελλών [18], το Δικαστήριο έλαβε μια πιο περιοριστική θέση σχετικά με τα όρια της αρμοδιότητάς του. Το αγγλικό Court of Appeal ζήτησε την ερμηνεία των εκφράσεων «διαφορές εκ συμβάσεως» του άρθρου 5, σημείο 1, της Συμβάσεως και «ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας» του άρθρου 5, σημείο 3. Ο λόγος για τον οποίο υποβλήθηκε το ερώτημα αυτό ήταν επειδή το Court of Appeal επρόκειτο να εφαρμόσει όχι την ίδια τη Σύμβαση, αλλά το παράρτημα 4 του Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982, νόμου ο οποίος περιελάμβανε κανόνες, διαμορφωμένους με πρότυπο τη Σύμβαση, οι οποίοι παρείχαν δικαιοδοσία στα δικαστήρια των διαφόρων διαμερισμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου. Παρ' όλ' αυτά, οι διατάξεις του παραρτήματος 4 δεν ήσαν πάντοτε όμοιες με αυτές της Συμβάσεως, όπως αυτή ίσχυε σε οποιοδήποτε δεδομένο χρονικό σημείο. Αυτό συνέβαινε όσον αφορά το άρθρο 5, σημείο 3, του παραρτήματος 4 (μολονότι τούτο περιελάμβανε την έκφραση «ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας» του άρθρου 5, σημείο 3, της Συμβάσεως, της οποίας ζητούνταν η ερμηνεία). Στο άρθρο 47, παράγραφοι 1 και 3, του νόμου του 1982 προβλεπόταν η δυνατότητα τροποποιήσεως του παραρτήματος 4, συμπεριλαμβανομένων «τροποποιήσεων με σκοπό τη δημιουργία παρεκκλίσεων μεταξύ διατάξεων του παραρτήματος 4 (...) και αντιστοίχων διατάξεων του τίτλου ΙΙ της Συμβάσεως του 1968». Ο νόμος περιελάμβανε επίσης διαφορετικούς κανόνες σχετικά με την ερμηνεία της Συμβάσεως και του παραρτήματος 4. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του νόμου όριζε ότι «κάθε πρόβλημα σχετικά με την έννοια ή το αποτέλεσμα οποιασδήποτε διατάξεως της Συμβάσεως, για το οποίο δεν γίνεται παραπομπή στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δυνάμει του Πρωτοκόλλου του 1971, ρυθμίζεται σύμφωνα με τις καθιερωθείσες αρχές και κάθε σχετική απόφαση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων». Αντιθέτως, το άρθρο 16, παράγραφος 3, στοιχείο a, του ίδιου νόμου προέβλεπε ότι, για τον προσδιορισμό της έννοιας ή του αποτελέσματος οποιασδήποτε περιλαμβανομένης στο παράρτημα 4 διατάξεως, «πρέπει να γίνεται αναφορά σε κάθε ασκούσα επιρροή αρχή που έχει καθιερωθεί από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αναφορικά με τον τίτλο ΙΙ της Συμβάσεως του 1968 και κάθε ασκούσας επιρροή αποφάσεως του Δικαστηρίου αυτού σχετικά με την έννοια ή το αποτέλεσμα οποιασδήποτε διατάξεως του τίτλου αυτού».

17 — Απόφαση της 28ης Μαρτίου 1995, υπόθεση C-346/93 (Συλλογή 1995, σ. I-615).

18 — Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

37. Ύστερα από μια λεπτομερή ανάλυση των προβλημάτων, ο γενικός εισαγγελέας Tesauro όχι μόνο διατύπωσε τη γνώμη ότι το Δικαστήριο δεν ήταν αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα του Court of Appeal σχετικά με την ερμηνεία της Συμβάσεως αλλά, αντιθέτως, πρότεινε την αναθεώρηση της προκύψασας από την απόφαση Dzodzi νομολογίας. Στη συνέχεια των παρουσών προτάσεών μου, θα αναφερθώ, αμέσως ή εμμέσως, σε ορισμένα σημεία που έθιξε ο γενικός εισαγγελέας Tesauro.

38. Μολονότι δεν ακολούθησε την υποδειχθείσα από τον γενικό εισαγγελέα γραμμή σχετικά με την αναθεώρηση της νομολογίας του, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα του Court of Appeal. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου δεν προβλέπει άμεση και ανεπιφύλακτη παραπομπή στις διατάξεις της κοινοτικής νομοθεσίας ως να έχουν αυτές ενσωματωθεί στην εθνική έννομη τάξη, αλλ' απλώς τις λαμβάνει ως πρότυπο χωρίς να επαναλαμβάνει κατά γράμμα το περιεχόμενό τους. Επιπλέον, έχουν ρητώς προβλεφθεί τροποποιήσεις σκοπούσες στη δημιουργία παρεκκλίσεων μεταξύ των εθνικών διατάξεων και των αντιστοίχων διατάξεων της Συμβάσεως. Κατά συνέπεια, οι διατάξεις της Συμβάσεως δεν κατέστησαν, από τη νομοθεσία του οικείου συμβαλλομένου κράτους, εφαρμοστέες, ως ακριβώς είχαν, για περιπτώσεις εκτός του πεδίου εφαρμογής της Συμβάσεως.

39. Ο νόμος του 1982 δεν επιβάλλει στα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου να εκδικάζουν τις ενώπιόν τους διαφορές εφαρμόζοντας απολύτως και ανεπιφυλάκτως την ερμηνεία που το Δικαστήριο έχει δώσει στη Σύμβαση· σε περιπτώσεις όπου η Σύμβαση δεν τυγχάνει εφαρμογής, τα δικαστήρια αυτά είναι ελεύθερα να αποφασίζουν εάν η δοθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία ισχύει επίσης και αναφορικά με το εθνικό δίκαιο όπως αυτό έχει διαμορφωθεί με πρότυπο τη Σύμβαση. Κατά συνέπεια, η ερμηνεία του Δικαστηρίου δεν είναι δεσμευτική για τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου. Παραπέμποντας στη γνωμοδότηση 1/91 [19], το Δικαστήριο παρατήρησε ότι θα ήταν απαράδεκτο οι απαντήσεις που δίδονται απ' αυτό στα δικαστήρια των συμβαλλομένων κρατών να είναι απλώς συμβουλευτικές, στερούμενες δεσμευτικής ισχύος· κάτι τέτοιο θα αλλοίωνε τη φύση της λειτουργίας του Δικαστηρίου όπως αυτή έχει προβλεφθεί με το πρωτόκολλο του 1971, δηλαδή ως δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές.

Τα προβληθέντα στις υπό κρίση υποθέσεις επιχειρήματα

Όσον αφορά την υπόθεση Leur-Bloem

40. Στην υπόθεση Leur-Bloem κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις η Leur-Bloem, η Γερμανική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή.

41. Η Leur-Bloem θεωρεί ότι η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή. Εφόσον σκοπός της οδηγίας είναι «η δημιουργία στην Κοινότητα συνθηκών αναλόγων με τις επικρατούσες σε μια εσωτερική αγορά», δεν είναι δυνατό, κατά την άποψη της Leur-Bloem, να τυγχάνουν

19 — Συλλογή 1991, σ. I-6079.

λιγότερο ευνοϊκής μεταχειρίσεως οι εγχώριες σε σχέση με τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές. Η ολλανδική νομοθεσία έχει δεχθεί την αρχή ότι και οι δύο κατηγορίες συναλλαγών πρέπει να τυγχάνουν της ιδίας μεταχειρίσεως.

42. Η Γερμανική, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή θεωρούν ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα. Η Ολλανδική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι, μολονότι οι επίμαχες εθνικές διατάξεις καλύπτουν επίσης και τις εγχώριες συναλλαγές, η εισηγητική έκθεση του αρμόδιου υπουργού καταδεικνύει απλώς ότι κρίθηκε ευκταίο οι εγχώριες συναλλαγές να υπόκεινται στο ίδιο καθεστώς με αυτό των ενδοκοινοτικών συναλλαγών. Ούτε αυτή η εισηγητική έκθεση ούτε η ίδια η νομοθεσία προβλέπει ρητώς την εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας στις εγχώριες συναλλαγές. Κατά συνέπεια, η εν λόγω κυβέρνηση θεωρεί ότι στο Δικαστήριο εναπόκειται να διαπιστώσει την έλλειψη αρμοδιότητάς του για τους λόγους που αυτό έχει εκθέσει στην απόφασή του Kleinwort Benson.

43. Η Επιτροπή θεωρεί ότι, μολονότι είναι ευκταίο τα κράτη μέλη να διαμορφώσουν τις εθνικές τους διατάξεις με πρότυπο το κοινοτικό δίκαιο, πραγματοποιώντας έτσι μια αυτόματη εναρμόνιση, τούτο δεν σημαίνει ότι οι εθνικοί κανόνες υπόκεινται στο θεσμικό καθεστώς της Συνθήκης και, ιδίως, στον μηχανισμό του άρθρου 177, και τούτο έστω και αν η ερμηνεία της έννοιας ανταλλαγή μετοχών είναι αναγκαία για την επίλυση της υποβληθείσας στο εθνικό δικαστήριο διαφοράς. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι το άρθρο 14b, παράγραφος 2, του σχετικού ολλανδικού νόμου δεν παραπέμπει στην οδηγία ούτε την καθιστά εφαρμοστέα, αλλά περιορίζεται στην επανάληψη — και μάλιστα όχι κατά γράμμα — του περιεχομένου του άρθρου 2, στοιχείο δ'. Τίποτε δεν εμποδίζει τον Ολλανδό νομοθέτη να τροποποιήσει τη νομοθεσία του. Σε αντίθεση με την επίμαχη στην υπόθεση Kleinwort Benson νομοθεσία, η ολλανδική νομοθεσία δεν επιβάλλει καν στον εθνικό δικαστή να λαμβάνει υπόψη τη νομολογία του Δικαστηρίου.

44. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το αντεπιχείρημα που στηρίζεται στην ανάγκη διασφαλίσεως ομοιόμορφης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου δεν είναι πειστικό ούτε από θεωρητική ούτε από πρακτική άποψη. Τα όρια της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου συμπίπτουν αναγκαίως με αυτά του κοινοτικού δικαίου. Η αντίθετη άποψη προκαλεί σοβαρές, θεσμικού χαρακτήρα, αντιρρήσεις. Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου θα προσδιοριζόταν από τη νομοθετική επιλογή ενός κράτους μέλους. Επιπλέον, εφόσον η ολλανδική νομοθεσία χρησιμοποιεί τον ίδιο ορισμό για την έννοια της ανταλλαγής μετοχών όσον αφορά συναλλαγές στις οποίες εμπλέκονται εταιρίες εγκατεστημένες εκτός της Κοινότητας, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου θα επεκτεινόταν και επί ανταλλαγών μετοχών στις οποίες θα εμπλέκονταν μία ή περισσότερες εταιρίες από χώρες μη μέλη. Τέλος, η Επιτροπή προσθέτει ότι δεν θα μπορούσε να ασκήσει προσφυγή κατά των Κάτω Χωρών βάσει του άρθρου 169 της Συνθήκης απλώς και μόνο λόγω μιας επιλογής του Ολλανδού νομοθέτη.

Όσον αφορά την υπόθεση Giloy

45. Στην υπόθεση αυτή γραπτές παρατηρήσεις έχει υποβάλει μόνο η Επιτροπή. Υιοθετώντας άποψη διαφορετική από αυτήν

που είχε υποστηρίξει στην υπόθεση Leur-Bloem, η Επιτροπή θεωρεί ότι, παρά την έλλειψη ρητής αναφοράς της γερμανικής νομοθεσίας στο άρθρο 244 του τελωνειακού κώδικα, είναι σαφές ότι το άρθρο 244 του κώδικα εφαρμόζεται στη γερμανική έννομη τάξη. Επομένως, ο κοινοτικός κανόνας έχει απολύτως και ανεπιφυλάκτως ενσωματωθεί στη γερμανική νομοθεσία όπως επιβάλλει η απόφαση του Δικαστηρίου Kleinwort Benson.

46. Στις απαντήσεις της στις γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η Γερμανική Κυβέρνηση υιοθετεί επίσης άποψη διαφορετική από αυτήν που υποστηρίζει στην υπόθεση Leur-Bloem. Προβαίνει σε διάκριση μεταξύ της γερμανικής και της ολλανδικής νομοθεσίας, που αποτελεί το αντικείμενο της υποθέσεως Leur-Bloem, για τον λόγο ότι ο τελωνειακός κώδικας αποτελεί, δυνάμει του άρθρου 21, παράγραφος 2, του γερμανικού νόμου περί κύκλου εργασιών, δυναμικό στοιχείο της γερμανικής νομοθεσίας. Ο Γερμανός νομοθέτης επέλεξε να εφαρμόσει τον κώδικα αναγνωρίζοντας την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, και τούτο επειδή ο ΦΠΑ επί των εισαγωγών και οι δασμοί εισπράττονται συχνά σύμφωνα με μία και μόνη διαδικασία και βάσει μιας και μόνης αποφάσεως. Είναι επομένως ουσιώδες οι διατάξεις σχετικά με δασμούς και ΦΠΑ να ερμηνεύονται με τον ίδιο τρόπο.

Η εκτίμησή μου όσον αφορά το θέμα της αρμοδιότητας

Το πεδίο εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας και ο σκοπός του άρθρου 177

47. Ίσως εκπλήσσει, εκ πρώτης όψεως, το γεγονός ότι το Δικαστήριο, του οποίου αποστολή είναι, όπως προκύπτει από τη Συνθήκη, η διασφάλιση «της τήρησης του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή της [παρούσας] Συνθήκης» (άρθρο 164), έχει δεχθεί την αρμοδιότητά του σε περιπτώσεις όπου η κοινοτική νομοθεσία δεν ετύγχανε εφαρμογής. Όπως ακριβώς και άλλα νομικά συστήματα, η κοινοτική νομοθεσία καθορίζει το δικό της πεδίο εφαρμογής και φαίνεται λογικό να υποτεθεί ότι ολόκληρο το κοινοτικό δίκαιο, συμπεριλαμβανομένου του άρθρου 177, έχει ως προορισμό να εφαρμόζεται μόνο επί του πεδίου αυτού. Σκοπός του άρθρου 177, στο πλαίσιο της οικονομίας της Συνθήκης, είναι η διασφάλιση της ομοιόμορφης εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας σε όλα τα κράτη μέλη. Δεν προκύπτει σαφώς κατά ποιο τρόπο το Δικαστήριο θα εξυπηρετούσε τον σκοπό αυτόν αν αποφαινόταν επί διαφορών με αντικείμενο κοινοτική διάταξη την οποία ένα κράτος μέλος έχει δανειστεί και μεταφέρει σε μη κοινοτικό πλαίσιο. Σε τέτοιου είδους διαφορές, οι κανόνες που τα εθνικά δικαστήρια καλούνται να εφαρμόσουν είναι κανόνες εθνικού μάλλον παρά κοινοτικού δικαίου· επομένως, δεν μπορεί να υφίσταται άμεση απειλή όσον αφορά την ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.

48. Στην απόφασή του Dzodzi, το Δικαστήριο προσπάθησε να παρακάμψει τη δυσχέρεια αυτή, αποφαινόμενο ότι «η κοινοτική έννομη τάξη έχει πρόδηλο συμφέρον, προκειμένου να αποφεύγονται ενδεχόμενες αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία, να ερμηνεύεται κατά τρόπο ενιαίο κάθε διάταξη του κοινοτικού δικαίου, ανεξαρτήτως των συνθηκών υπό τις οποίες εφαρμόζεται» [20]. Με άλλα λόγια, αποφαινόμενο επί διαφορών που έχουν προκύψει από μη κοινοτικό πλαίσιο, το Δικαστήριο μπορεί να

20 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψη 37.

προλαμβάνει μεταγενέστερη μη ορθή εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Το επιχείρημα αυτό δεν στερείται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρότητας. Αν ένα εθνικό δικαστήριο κρίνει αναγκαίο να ερμηνεύσει έναν κοινοτικό κανόνα προκειμένου να εκδώσει απόφαση, θα υποχρεωθεί το ίδιο να προσπαθήσει, ελλείψει δεσμευτικής καθοδηγήσεως από το Δικαστήριο, να ερμηνεύσει τον εν λόγω κανόνα. Εάν το δικαστήριο αυτό προβεί σ' εσφαλμένη ερμηνεία του κοινοτικού κανόνα, η σύμφωνη προς το κοινοτικό δίκαιο εφαρμογή θα μπορούσε εμμέσως να διακυβευθεί: η ερμηνεία αυτή, έστω και αν γίνεται σε μη κοινοτικό πλαίσιο, θα μπορούσε οπωσδήποτε να υιοθετηθεί, στο οικείο κράτος μέλος, από άλλα δικαστήρια ή διοικητικές αρχές κατά την εφαρμογή του εν λόγω κανόνα σε κοινοτικό πλαίσιο.

49. Όμως, σε τελευταία ανάλυση, το επιχείρημα αυτό δεν είναι πειστικό. Υπό παρόμοιες περιστάσεις, ο κίνδυνος όσον αφορά την ορθή εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου στο οικείο κράτος είναι το πολύ-πολύ έμμεσος και παροδικός. Είναι προφανές ότι όποια ερμηνεία κοινοτικού κανόνα και αν δώσει ένα εθνικό δικαστήριο, αυτή δεν θα στηρίζεται σε απόφαση του Δικαστηρίου και ότι, ευθύς ως η ερμηνεία αυτή εφαρμοσθεί σε κοινοτικό πλαίσιο, θα μπορεί να αμφισβητηθεί. Επιπλέον, η ανησυχία του Δικαστηρίου σχετικά με τέτοιους απώτερους κινδύνους όσον αφορά την ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου δύσκολα συμβιβάζεται με τον σκοπό του άρθρου 177 που έγκειται στο να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται η κοινοτική νομοθεσία κυρίως από τα εθνικά δικαστήρια. Η κοινοτική νομοθεσία εφαρμόζεται κάθε μέρα από τα εθνικά δικαστήρια· μόνον ο σχετικά μικρός αριθμός των υποθέσεων που εκδικάζονται σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας παραπέμπονται υποχρεωτικώς στο Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

50. Επιπλέον, δεν αντιλαμβάνομαι πώς είναι δυνατόν ένας κανόνας δικαίου να ερμηνευθεί εκτός του πλαισίου του ή, για να επαναλάβω τη σχετική φράση της αποφάσεως Dzodzi, «ανεξαρτήτως των συνθηκών υπό τις οποίες εφαρμόζεται». Η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Dzodzi μπορεί ίσως να εξηγηθεί εν μέρει από την ελαστικότητα με την οποία το Δικαστήριο δέχθηκε κατά την εποχή εκείνη τις αιτήσεις, γενικώς, για την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων. Μόνον όλως κατ' εξαίρεση διερωτήθηκε το Δικαστήριο σχετικά με την αναγκαιότητα της ζητηθείσας από εθνικό δικαστήριο ερμηνείας, ιδίως όταν ήταν πρόδηλο ότι η ερμηνεία είχε ζητηθεί καταχρηστικώς μέσω κατασκευασμένης διαφοράς ή ότι η διάταξη κοινοτικού δικαίου της οποίας είχε ζητηθεί η ερμηνεία από το Δικαστήριο ήταν φανερό ότι δεν μπορούσε να εφαρμοστεί επί της σχετικής διαφοράς.

51. Ωστόσο, η απόφαση Dzodzi δεν αντικατοπτρίζει πλέον τη θέση του Δικαστηρίου. Σε μια σειρά προσφάτων αποφάσεων που ξεκίνησε το 1993 με την απόφασή του Telemarsicabruzzo [21], το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει την ανάγκη να εκδίδεται απόφαση στο πλαίσιο της πραγματικής καταστάσεως της υποθέσεως και, όπως είναι επόμενο, έχει ζητήσει με μεγαλύτερη αυστηρότητα να διασαφηνίζεται από τα εθνικά δικαστήρια το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο ενόψει του οποίου ζητείται η έκδοση αποφάσεως [22]. Τούτο

21 — Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 1993, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-320/90, C-321/90 και C-322/90 (Συλλογή 1993, σ. I-393)· βλ., επίσης, τις διατάξεις της 19ης Μαρτίου 1993, υπόθεση C-157/92, Banchero (Συλλογή 1993, σ. I-1085), της 26ης Απριλίου 1993, υπόθεση C-386/92, Monin Automobiles (Συλλογή 1993, σ. I-2049), της 9ης Αυγούστου 1994, υπόθεση C-378/93, La Pyramide (Συλλογή 1994, σ. I-3999), και της 23ης Μαρτίου 1995, υπόθεση C-458/93, Saddik (Συλλογή 1995, σ. I-511).

22 — Βλ., την προσφάτως εκδοθείσα διάταξη του Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 1996 στην υπόθεση C-191/96, Modesti (Συλλογή 1996, σ. I-3937).

είναι σημαντικό, όχι μόνο για να μπορεί το Δικαστήριο να δίδει στο εθνικό δικαστήριο απάντηση χρήσιμη για την εκκρεμή ενώπιόν του διαφορά, αλλά και διότι είναι συχνά δυσχερές, αν όχι αδύνατο, να ερμηνεύεται ένας κανόνας κατά τρόπο αφηρημένο.

Τα διαφορετικά πλαίσια εντός των οποίων εντάσσονται οι κοινοτικοί και εθνικοί κανόνες

52. Η απόφαση Dzodzi δεν συμβιβάζεται με την προπαρατεθείσα νομολογία. Όταν η πραγματική κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας υποβάλλεται η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής κοινοτικού κανόνα, το Δικαστήριο καλείται καθ' υπόθεση να ερμηνεύσει τον κανόνα αυτόν εκτός του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται. Κατά συνέπεια, υπάρχει ο κίνδυνος το Δικαστήριο όχι μόνο να μη λάβει υπόψη όλα τα ασκούντα επιρροή στοιχεία, αλλά και να οδηγηθεί σε πλάνη από εξωτερικούς παράγοντες.

53. Ακόμα και όταν υφίσταται στενός σύνδεσμος μεταξύ κοινοτικών και εθνικών κανόνων, το πλαίσιο ενόψει του οποίου ζητείται η ερμηνεία κοινοτικού κανόνα μπορεί να είναι ουσιωδώς διαφορετικό από αυτό στο οποίο εντάσσεται ο κοινοτικός κανόνας. Π. χ., στην υπόθεση Leur-Bloem, όπου το εθνικό δικαστήριο εκτιμά ότι η ολλανδική νομοθεσία έχει πράγματι επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού κανόνα, η επίμαχη συναλλαγή είναι μια εγχώρια συναλλαγή συνεπαγόμενη μια καθαρώς νομική αναδιάρθρωση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος εταιριών, που πιθανώς έχει γίνει για λόγους συνδεομένους με την ολλανδική φορολογική νομοθεσία. Θα διατηρούσα σοβαρούς δισταγμούς σχετικά με την προσπάθεια ερμηνείας όρων που χρησιμοποιούνται στη φορολογική οδηγία — ειδικότερα για πρώτη φορά — στο πλαίσιο μιας συναλλαγής του είδους αυτού, η οποία, καθώς φαίνεται, δεν έχει και μεγάλη σχέση με το είδος συναλλαγής που αφορά η οδηγία, συγκεκριμένα διασυνοριακές συγχωνεύσεις και ανταλλαγές μετοχών σκοπούσες στην προώθηση μιας διασυνοριακής συνενώσεως επιχειρήσεων. Για να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα του εθνικού δικαστηρίου είναι ανάγκη, προκειμένου να τοποθετηθούν οι σχετικές διατάξεις της οδηγίας στο πλαίσιο που τους προσιδιάζει, να εκτιμηθεί ο βαθμός στον οποίο οι επιβαλλόμενες από την ολλανδική νομοθεσία προϋποθέσεις θα μπορούσαν να εμποδίσουν τη δημιουργία διασυνοριακών εταιρικών διαρθρώσεων δυναμένων να πραγματοποιούνται όταν συνενώνονται επιχειρήσεις για εμπορικούς λόγους. Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως Leur-Bloem απλώς αφήνουν αμυδρώς να διαγραφεί, όπως προκύπτει από τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις που έχουν υποβληθεί στο Δικαστήριο, το πλαίσιο που είναι αναγκαίο για την εξέταση τέτοιων ζητημάτων.

54. Όσον αφορά, ειδικότερα, το τελευταίο ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία της εννοίας της φοροδιαφυγής του άρθρου 11 της οδηγίας, φοβούμαι ότι από τη δικογραφία δεν προκύπτει σαφώς αν το σχετικό φορολογικό πλεονέκτημα, δηλαδή ο οριζόντιος φορολογικός συμψηφισμός ζημιών, εντάσσεται σ' ενδοκοινοτικό πλαίσιο. Προκειμένου το υποβληθέν στο Δικαστήριο ερώτημα ερμηνείας να τοποθετηθεί με βεβαιότητα στο πλαίσιό του, θα ήταν ίσως αναγκαίο να ληφθεί υπόψη μια υποθετική ανάλογη κατάσταση που θα μπορούσε ασφαλώς να προκύψει σ' ενδοκοινοτικό πλαίσιο, ανάλογη υπό την έννοια ότι το φορολογικό πλεονέκτημα θα απέρρεε όχι μόνο από την

ίδια την ανταλλαγή μετοχών, αλλά από την εταιρική διάρθρωση. Π. χ., θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη μια υποθετική κατάσταση όπου, ως αποτέλεσμα μιας συναλλαγής διασυνοριακής συνενώσεως επιχειρήσεων για εμπορικούς λόγους, μια εταιρία χαρτοφυλακίου θα εγκαθίστατο σ' ένα κράτος μέλος για φορολογικούς εν μέρει λόγους, π. χ. προκειμένου να επιτευχθεί ένας μέσος συντελεστής φορολογήσεως των κερδών των θυγατρικών από διάφορες χώρες ή προκειμένου να τύχει των ευεργετικών αποτελεσμάτων μιας φορολογικής συμβάσεως συναφθείσας από το οικείο κράτος μέλος. Και πάλι είναι προφανές ότι η πραγματική κατάσταση στην υπόθεση Leur-Bloem ελάχιστα επιτρέπει να ληφθούν υπόψη όλα τα στοιχεία που θα ήταν δυνατό να έχουν σημασία για την ερμηνεία της έννοιας της φοροδιαφυγής του άρθρου 11, έννοια της οποίας το περιεχόμενο έχει σημαντικές επιπτώσεις για την ερμηνεία της οδηγίας.

55. Είναι αληθές ότι ουδεμία υφίσταται βεβαιότητα ότι η πραγματική κατάσταση στην οποία εντάσσεται μια υπόθεση επιτρέπει να εκτιμηθούν όλα τα ασκούντα επιρροή στοιχεία. Οσάκις το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ήταν ανάγκη να αναθεωρήσει ή να αποστασιοποιηθεί από προγενέστερες αποφάσεις, τούτο συχνά συνέβη για τον λόγο ότι δεν ήταν δυνατό να προβλεφθούν πλήρως οι συνέπειες μιας ερμηνευτικής αποφάσεως. Ωστόσο, ο σχετικός κίνδυνος θα ήταν ουσιωδώς μεγαλύτερος αν το Δικαστήριο δεχόταν την αρμοδιότητά του σε υποθέσεις όπου θα εκαλείτο συστηματικώς να ερμηνεύει διατάξεις εκτός του πλαισίου που τους προσιδιάζει. Ουδόλως βρίσκω ικανοποιητικό το γεγονός ότι είναι ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη, συναγωγικώς, πλασματικές καταστάσεις — μη έχουσες καμία πραγματική σχέση με κάποια από τις κύριες δίκες — προκειμένου να επιτυγχάνεται η αναγκαία προοπτική. Ορισμένες υποθέσεις επιτρέπουν ευχερέστερα απ' ό,τι άλλες να εικάζεται ένα γνήσιο κοινοτικό πλαίσιο. Ακόμα και έτσι θα υφίστατο πάντοτε ο κίνδυνος να μη ληφθούν υπόψη ασκούντα επιρροή στοιχεία ή να οδηγηθεί κάποιος σε πλάνη από εξωτερικούς παράγοντες. Π. χ., όπως θα διασαφηνίσω κατωτέρω, ακόμα στα εκ πρώτης όψεως στενώς συνδεόμενα πλαίσια των εισαγωγικών δασμών και του ΦΠΑ είναι δυνατό να ισχύουν διαφορετικές θεωρήσεις. Κατά τα λοιπά, θα προκύπτει συχνά ότι είναι ανάγκη να τερματιστεί η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία πριν τούτο δυνηθεί να διαπιστώσει, με αρκετή βεβαιότητα, ότι μπορεί να αποφανθεί.

Η σημασία της εκδόσεως αποφάσεως από το Δικαστήριο για την ερμηνεία εθνικού κανόνα

56. Έστω κι αν υποτεθεί ότι το Δικαστήριο μπορεί να δώσει την κατάλληλη ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, ενόψει μιας διαφοράς μη εντασσόμενης σε κοινοτικό πλαίσιο, δεν είναι βέβαιο ότι η απόφαση του Δικαστηρίου θα είναι χρήσιμη για την επίλυση της σχετικής διαφοράς. Το Δικαστήριο παγίως υπογραμμίζει τη σημασία του να ερμηνεύονται οι κοινοτικές διατάξεις στο πλαίσιό τους, ενώ είναι σαφές ότι δύο έστω και κατά γράμμα όμοιες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου είναι δυνατό να απαιτούν διαφορετική ερμηνεία λόγω των διαφορετικών τους πλαισίων. Όπως το Δικαστήριο έχει κρίνει με την απόφασή του Metalsa [23]:

«(...) προκύπτει ότι η επέκταση της ερμηνείας μιας διατάξεως της Συνθήκης σε διά-

23 — Απόφαση της 1ης Ιουλίου 1993, υπόθεση C-312/91 (Συλλογή 1993, σ. I-3751, σκέψη 11). Βλ. επίσης την απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 1982, υπόθεση 270/80, Polydor (Συλλογή 1982, σ. 329).

ταξη με αντίστοιχη, όμοια ή ακόμα πανομοιότυπη διατύπωση που περιλαμβάνεται σε συμφωνία που συνήψε η Κοινότητα με τρίτη χώρα, εξαρτάται ιδίως από τον σκοπό που επιδιώκει η κάθε μία από τις διατάξεις αυτές στο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και ότι στο θέμα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία η σύγκριση των στόχων και του γενικότερου πλαισίου συμφωνίας, αφενός, και της Συνθήκης, αφετέρου.»

57. Η γνώμη μου είναι ότι τούτο ισχύει, κατά μείζονα λόγο, σε κανόνες κοινοτικού και εθνικού δικαίου με παρόμοια ή πανομοιότυπη διατύπωση. Σκέψεις σχετικές με την ερμηνεία κοινοτικών κανόνων, όπως ο σκοπός και η θέση τους στην οικονομία και τους στόχους της Συνθήκης, είναι δυνατό να μην έχουν καμιά σημασία για την ερμηνεία του εθνικού κανόνα. Επομένως, είναι δυνατό μια διαφορά, που εντάσσεται σε πλαίσια όπου εφαρμόζονται και κοινοτικοί και εθνικοί κανόνες, να υπαγορεύει και διαφορετικές ερμηνείες των κανόνων αυτών.

58. Π. χ., ο διττός σκοπός της επίμαχης στην υπόθεση Leur-Bloem οδηγίας συνίσταται στην άρση των φορολογικής φύσεως εμποδίων στις διασυνοριακές συνενώσεις επιχειρήσεων διά της θεσπίσεως κοινών κανόνων περί φοροαπαλλαγής, ενώ ταυτόχρονα θα διασφαλίζονται τα φορολογικής φύσεως συμφέροντα των κρατών μελών, καθώς θα καθίσταται δυνατή η είσπραξη του φόρου του οποίου έχει αναβληθεί η καταβολή παρά την ύπαρξη του διασυνοριακού στοιχείου. Οι σκοποί αυτοί ουδεμία σημασία έχουν σε εθνικό πλαίσιο.

59. Το ίδιο ισχύει και για την επέκταση των κοινοτικών κανόνων που διέπουν έναν τομέα νομοθεσίας σε άλλο μη εναρμονισμένο σε κοινοτικό επίπεδο τομέα. Π. χ., στην υπόθεση Giloy η γερμανική νομοθεσία θεσπίζει στενό σύνδεσμο μεταξύ των εισαγωγικών δασμών και του ΦΠΑ επί των εισαγωγών. Όμως, ακόμα και εδώ, όπως καταφαίνεται από την προσφάτως εκδοθείσα απόφαση του Δικαστήριου στην υπόθεση Pezzullo [24] καταδεικνύεται ότι είναι δυνατό, παρ' όλ' αυτά, να ισχύουν διαφορετικές θεωρήσεις. Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η σχετική κοινοτική οδηγία [25] επέτρεψε στα κράτη μέλη να προβλέψουν ότι, σε περίπτωση θέσεως σε κυκλοφορία εντός της Κοινότητας εμπορευμάτων τα οποία είχαν προηγουμένως τεθεί υπό καθεστώς ενεργητικής τελειοποιήσεως, η οφειλόμενη γεωργική εισφορά θα συνοδεύεται από τόκους υπερημερίας για την περίοδο που περιλαμβάνεται μεταξύ προσωρινής και οριστικής εισαγωγής· αντιθέτως, στο πλαίσιο του συστήματος της έκτης οδηγίας περί ΦΠΑ, οι τόκοι μπορούν να αρχίσουν να τρέχουν μόνον ύστερα από το χρονικό σημείο κατά το οποίο τα εμπορεύματα έχουν παύσει να βρίσκονται υπό το καθεστώς της ενεργητικής τελειοποιήσεως και έχουν διασαφηστεί προκειμένου να τεθούν προς κατανάλωση. Στις προτάσεις μου, υπέδειξα ότι η υφιστάμενη διάκριση μπορούσε να εξηγηθεί από τον μηχανισμό εκπτώσεως που εφαρμόζεται στην περίπτωση του ΦΠΑ όχι όμως και στην περίπτωση των εισφορών κατά την εισαγωγή. Από την απόφαση καταδεικνύεται επίσης ότι ενίοτε η διαφορά που υφίσταται μεταξύ των πλαισίων εντός των οποίων εντάσσονται οι διατάξεις είναι δυνατό να καταστεί εμφανής μόνον κατόπιν της εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνείας της εν λόγω διατάξεως.

60. Το ενδεχόμενο ότι ένα εθνικό δικαστήριο είναι δυνατόν, ύστερα από την έκ-

24 — Απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 1996, υπόθεση C-166/94 (Συλλογή 1996, σ. I-331).

25 — Οδηγία 69/73/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 4ης Μαρτίου 1969, περί εναρμονίσεως των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν το καθεστώς της τελειοποιήσεως προς επανεξαγωγή (ΕΕ ειδ. έκδ. 02/001, σ. 34).

δοση της σχετικής αποφάσεως του Δικαστηρίου, να μη συμμορφωθεί προς αυτή για τον λόγο ότι τα πλαίσια εντός των οποίων εντάσσονται οι κοινοτικοί και εθνικοί κανόνες είναι διαφορετικά αποτέλεσε στοιχείο το οποίο επηρέασε το Δικαστήριο στην υπόθεση Kleinwort Benson. Στην υπόθεση εκείνη το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, εφόσον ο νομοθέτης του Ηνωμένου Βασιλείου δεν είχε θέσει σε εφαρμογή τις διατάξεις της Συμβάσεως των Βρυξελλών, όπως ακριβώς είχαν, ώστε να εφαρμόζονται σε εσωτερικές καταστάσεις, τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου ήσαν ελεύθερα να αποφασίζουν εάν η ερμηνεία του Δικαστηρίου ήταν επίσης έγκυρη και όσον αφορά διατάξεις εσωτερικού δικαίου. Συναφώς, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στο ακόλουθο χωρίο της γνωμοδοτήσεως 1/91:

«(...) δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτό να έχουν συμβουλευτικό απλώς χαρακτήρα και να στερούνται δεσμευτικότητας οι απαντήσεις που θα δίνει το Δικαστήριο των ΕΚ στα δικαστήρια των κρατών της ΕΖΕΣ. Κάτι τέτοιο θα αλλοίωνε το έργο του Δικαστηρίου των ΕΚ, όπως το εννοεί η Συνθήκη ΕΟΚ, δηλαδή ως έργο δικαιοδοτικού οργάνου του οποίου οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές. Ακόμη και στην εντελώς ειδική περίπτωση του άρθρου 228, η γνωμοδότηση του Δικαστηρίου έχει το δεσμευτικό αποτέλεσμα που ορίζεται στο άρθρο αυτό.»

61. Έστω κι αν η αναλογία προς τη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο δεν είναι απόλυτη, γεγονός είναι ότι η αρχή ότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου δεσμεύουν τα εθνικά δικαστήρια είναι θεμελιώδης για τη διασφάλιση της ομοιόμορφης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου. Αν το Δικαστήριο δεχόταν ότι τα εθνικά δικαστήρια είναι στην πράξη ελεύθερα να αγνοούν τις αποφάσεις του σε ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων λόγω του διαφορετικού τους πλαισίου, τούτο θα υπονόμευε σοβαρώς την αρχή αυτή.

62. Επιπλέον, η έλλειψη οποιασδήποτε εγγυήσεως ότι η απόφαση του Δικαστηρίου θα είναι σχετική με τη διαφορά, μαζί με το γεγονός ότι δεν υφίσταται άμεσος κίνδυνος όσον αφορά την ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, αποδυναμώνει ουσιωδώς τα επιχειρήματα για την επέκταση της διαδικασίας του άρθρου 177 — με τη συνακόλουθη καθυστέρηση στην επίλυση της διαφοράς και την πρόκληση εξόδων στους διαδίκους, την Επιτροπή, τα κράτη μέλη και το Δικαστήριο — στον εν δυνάμει μεγάλο αριθμό υποθέσεων όπου κράτη μέλη είναι δυνατό να αποφασίζουν να δανείζονται διατάξεις του κοινοτικού δικαίου.

63. Τέλος, όσον αφορά το σημείο αυτό, θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί ποια σημασία θα είχε μια απόφαση του Δικαστηρίου σε περίπτωση όπου η δοθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία του αντίστοιχου κοινοτικού κανόνα θα αποδεικνυόταν ανεφάρμοστη για τον επίμαχο εθνικό κανόνα. Τούτο ισχύει όσον αφορά την υπόθεση Leur-Bloem. Ας υποτεθεί ότι το Δικαστήριο, κάνοντας δεκτούς τους ισχυρισμούς της Leur-Bloem, ερμηνεύει τη φορολογική οδηγία κατά τρόπο ώστε να καταστεί σαφές ότι οι προϋποθέσεις που επιβάλλονται από την ολλανδική νομοθεσία όσον αφορά συγχωνεύσεις μέσω ανταλλαγής μετοχών είναι λίαν περιοριστικές. Στην περίπτωση μιας ενδοκοινοτικής συναλλαγής καλυπτομένης από την οδηγία, το εθνικό δικαστήριο θα υποχρεούνταν, εφόσον υποτίθεται ότι οι σχετικές διατάξεις της οδηγίας είχαν άμεσο αποτέλεσμα, να αγνοήσει την ολλανδική νομοθεσία και να εφαρμόσει τις κοινοτικές διατάξεις. Δεν θα υποχρεούνταν όμως να πράξει κάτι τέτοιο υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως. Συνεπώς, θα βρισκόταν ενώπιον μιας περίεργης καταστάσεως όπου η δοθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία θα μπορούσε, το πολύ-πολύ, να είναι χρήσιμη στο εθνικό δικαστήριο εφόσον, σύμφωνα με τις αρχές της ερμηνείας που έχουν θεσπισθεί από την εθνική νομοθεσία, θα ήταν δυνατό η δοθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία να τύχει εφαρμογής επί του εθνικού κανόνα.

Έτερες θεωρητικής και πρακτικής φύσεως δυσχέρειες όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 177

64. Ανακύπτουν και ορισμένα άλλα προβλήματα όσον αφορά την επέκταση της διαδικασίας του άρθρου 177 σε διαφορές εντασσόμενες σε μη κοινοτικό πλαίσιο. Πρώτον, σε τέτοιου είδους υποθέσεις, μόνο μια νομική ακροβασία επιτρέπει να υποχρεώνονται τα δικαστήρια, των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σ' ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, να προσφεύγουν στο Δικαστήριο βάσει του άρθρου 177, τρίτο εδάφιο. Πρέπει να υποστηριχθεί ότι το άρθρο 177 επιβάλλει την υποχρέωση αυτή έστω κι αν η ανάγκη για ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου προκύπτει όχι από την κοινοτική, αλλά από την εθνική νομοθεσία. Επιπλέον, είναι δυνατό να επικρατεί μεγάλη αβεβαιότητα όσον αφορά τα ακυρωτικά δικαστήρια σχετικά με την έκταση της υποχρεώσεώς τους για υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων.

65. Δεύτερον, το άρθρο 177 προβλέπει την υποβολή αιτήσεων για την έκδοση αποφάσεως σχετικά με το κύρος κοινοτικών πράξεων. Δεν θα ήταν ενδεδειγμένο να εκδίδει το Δικαστήριο αποφάσεις επί διαφορών μη εμπιπτουσών στο πεδίο εφαρμογής μιας τέτοιας πράξεως. Επιπλέον, η χρησιμότητα μιας τέτοιας αποφάσεως για την επίλυση της διαφοράς θα είναι ακόμη περισσότερο αμφίβολη απ' ό,τι μια απόφαση περί ερμηνείας.

66. Τέλος, από πρακτική άποψη, συμμερίζομαι την ανησυχία του γενικού εισαγγελέα Tesauro [26] σχετικά με τον εν δυνάμει όγκο των υποθέσεων στις οποίες ένα εθνικό δικαστήριο θα μπορούσε να διαπιστώσει κάποιο σύνδεσμο μεταξύ εθνικών και κοινοτικών διατάξεων και να αποφασίσει να ζητήσει την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Όπως αυτός υπογραμμίζει, απαντώνται ολοένα και περισσότερες εθνικές διατάξεις ή συναφθείσες με τρίτες χώρες συμβάσεις στηριζόμενες ή διαπνεόμενες από την κοινοτική νομοθεσία.

Όσον αφορά την απόφαση Kleinwort Benson

67. Με την απόφασή του Kleinwort Benson, το Δικαστήριο επεδίωξε μια ενδιάμεση λύση, απαιτώντας να κάνει ο εθνικός κανόνας άμεση και ανεπιφύλακτη παραπομπή στις διατάξεις της κοινοτικής νομοθεσίας κατά τρόπο ώστε να ενσωματώσει αυτές στην εσωτερική έννομη τάξη. Το κριτήριο αυτό παρουσιάζει πιθανώς ορισμένα πλεονεκτήματα: απαλλάσσει το Δικαστήριο από υποθέσεις οι οποίες παρουσιάζουν χαλαρό σύνδεσμο με την κοινοτική νομοθεσία και στις οποίες η διάσταση όσον αφορά τα σχετικά πλαίσια είναι περισσότερο έντονη.

68. Παρ' όλ' αυτά, η λύση που δόθηκε με την απόφαση Kleinwort Benson αποτελεί έναν, κατά κάποιον τρόπο, αδέξιο συμβιβασμό. Πρώτ' απ' όλα, δεν διαθέτει καμία στέρεη θεωρητική θεμελίωση. Δεν νομίζω

26 — Βλ. σημείο 26 των προτάσεων στην υπόθεση Kleinwort Benson, που έχει προπαρατεθεί στην υποσημείωση 17.

ότι τα θεσπισμένα κριτήρια κάνουν διάκριση μεταξύ διαφορετικών εννοιολογικώς κατηγοριών. Εφόσον οι συντάκτες της Συνθήκης ή της κοινοτικής νομοθεσίας επέλεξαν να μην επεκτείνουν το κοινοτικό δίκαιο σε συγκεκριμένο τομέα, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να έχουν διαφορετικές απόψεις ως προς την ανάγκη να πράξουν κάτι τέτοιο μονομερώς στο πλαίσιο της εθνικής τους νομοθεσίας. Ένας κοινοτικός κανόνας ο οποίος, για ένα κράτος μέλος, υπαγορεύει το περιεχόμενο σχετικών εθνικών διατάξεων μπορεί να θεωρηθεί από άλλο κράτος μέλος ως μη αποτελών τίποτα περισσότερο από ένα ενδιαφέρον, ενδεχομένως, πρότυπο, συνοδευόμενο από την κατάλληλη νομολογία.

69. Ασχέτως της νομοθετικής επιλογής στην οποία μπορεί να έχει προβεί ένα κράτος μέλος, εξακολουθεί να υφίσταται η διάκριση μεταξύ κοινοτικής και εθνικής ένομης τάξης. Ελλείψει ρητής μνείας στο άρθρο 177, δεν νομίζω ότι το Δικαστήριο μπορεί να δεχθεί ότι είναι δυνατόν τα όρια της αρμοδιότητάς του να χαραχθούν από εθνική νομοθεσία. Αν δεχόταν κάτι τέτοιο, η αρμοδιότητά του θα ποίκιλλε σημαντικώς από το ένα κράτος μέλος στο άλλο.

70. Δεύτερον, δεν νομίζω ότι με την απόφαση Kleinwort Benson επιτυγχάνεται ο επιδιωκόμενος σκοπός, συγκεκριμένα η διασφάλιση του ότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου θα εφαρμόζονται από τα εθνικά δικαστήρια. Ακόμα και στην περίπτωση όπου μια εθνική νομοθεσία κάνει ρητή παραπομπή στο κοινοτικό δίκαιο, με αποτέλεσμα η διατύπωση των κοινοτικών και εθνικών κανόνων να είναι πανομοιότυπη, το εθνικό δικαστήριο μπορεί πάντοτε να εκτιμά ότι η διαφορά των πλαισίων εντός των οποίων εντάσσονται οι δύο διατάξεις επιβάλλει και διαφορετικές ερμηνείες. Όπως έχω ήδη σημειώσει, είναι δυνατό δύο, έστω και πανομοιότυπες, διατάξεις κοινοτικού δικαίου να απαιτούν διαφορετική ερμηνεία, και τούτο λόγω των διαφορετικών πλαισίων στα οποία αυτές εντάσσονται.

71. Τρίτον, όπως έχω ήδη εξηγήσει, έστω και αν οι κοινοτικοί και εθνικοί κανόνες παρουσιάζουν στενό σύνδεσμο, εξακολουθούν να υφίστανται εγγενείς κίνδυνοι και δυσχέρειες όταν κοινοτικοί κανόνες ερμηνεύονται εκτός του πλαισίου στο οποίο είναι αυτοί ενταγμένοι.

72. Τέταρτον, όπως καταδεικνύεται από τις υπό κρίση υποθέσεις, η απαίτηση άμεσης και ανεπιφύλακτης παραπομπής στο κοινοτικό δίκαιο είναι δυσεφάρμοστη και αυθαίρετη. Καθώς φαίνεται, στην υπόθεση Giloy είναι δεδομένο ότι οι γερμανικές αρχές υποχρεούνται να εφαρμόζουν το άρθρο 244 του κώδικα όταν εισπράττουν ΦΠΑ επί εισαγωγών· επιπλέον, η υποχρέωση αυτή ουδόλως προκύπτει με σαφήνεια από τη γερμανική νομοθεσία, αλλ' απορρέει εν μέρει από τη νομολογία και εν μέρει από τη θεωρία. Εν πάση περιπτώσει, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να ερμηνεύσει τη γερμανική νομοθεσία, πράγμα για το οποίο είναι αρμόδια μόνο τα εθνικά δικαστήρια. Στην υπόθεση Leur-Bloem, είναι σαφές ότι η ολλανδική νομοθεσία δεν κάνει άμεση και ανεπιφύλακτη παραπομπή στο κοινοτικό δίκαιο. Όμως, τούτο μπορεί απλώς να οφείλεται στη φύση του κοινοτικού κανόνα. Ενώ είναι λογικό ένας εθνικός κανόνας να κάνει ρητή αναφορά σε διατάξεις κοινοτικής νομοθεσίας ή συμβάσεως, το κράτος μέλος που επιδιώκει να μεταφέρει κανόνες μιας οδηγίας σε μη κοινοτικό πλαίσιο μπορεί απλώς να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της σχετικής με τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο εθνικής του νομοθεσίας.

Όπως και στην υπόθεση Leur-Bloem, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να συναγάγει τον σύνδεσμο με τον κοινοτικό κανόνα από το γράμμα και τον σκοπό των εθνικών διατάξεων, πιθανώς σε αναφορά με τις προπαρασκευαστικές εργασίες. Το ότι το άρθρο 14b, παράγραφος 2, σημείο a, του ολλανδικού νόμου του 1964 δεν αναπαράγει, όπως η Επιτροπή επισημαίνει, κατά γράμμα το κείμενο της φορολογικής οδηγίας ελάχιστα εκπλήσσει — όπως ούτε άλλωστε εκπλήσσει το άρθρο 14b, παράγραφος 2, στοιχείο b, με το οποίο σκοπείται η εφαρμογή της οδηγίας.

73. Γενικότερα, θα θεωρούσα αυθαιρεσία να υποστηριχθεί οποιαδήποτε διάκριση με βάση τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος μέλος μεταφέρει έναν κοινοτικό κανόνα σε εθνικό πλαίσιο. Π. χ., το αποτέλεσμα που επιτυγχάνεται διά της επεκτάσεως σε εσωτερικές καταστάσεις ορισμένων πλεονεκτημάτων που παρέχει οδηγία ισχύουσα μόνο επί ενδοκοινοτικών καταστάσεων μπορούν εξίσου να επιτευχθούν από έναν κατάλληλα διατυπωμένο κανόνα απαγορεύοντα αντίστροφες διακρίσεις. Ανεξαρτήτως των χρησιμοποιουμένων μέσων, γεγονός είναι ότι σε διαφορές όπως η υπό κρίση εφαρμοστέος κανόνας είναι, σε τελευταία ανάλυση, ο κανόνας του εθνικού δικαίου. Παρόμοιες διαφορές δεν έχουν σχέση με δικαιώματα ή υποχρεώσεις που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο.

74. Τέλος, όπως διαπιστώνεται στις υπό κρίση υποθέσεις, μια ενδιάμεση λύση, όπως αυτή που υιοθετήθηκε με την απόφαση Kleinwort Benson, θα μπορούσε να προκαλέσει μεγάλη αβεβαιότητα. Τούτο θα είχε αναποφεύκτως ως αποτέλεσμα τη συστηματική αύξηση των αμφισβητήσεων σχετικά με την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, αμφισβητήσεων που συχνότατα πλέον θα επιλύονται κατά την τελική φάση της ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασίας. Επιπλέον, σε περίπτωση όπου το Δικαστήριο θα ασκούσε πράγματι την αρμοδιότητά του, θα εξακολουθούσε να υφίσταται αβεβαιότητα, ως προς το εάν το εθνικό δικαστήριο θα έπρεπε, ενόψει των διαφορετικών πλαισίων, να εκτελέσει την απόφαση.

Τα όρια που υφίστανται όσον αφορά τη αρμοδιότητα του Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 177

75. Επομένως, το συμπέρασμά μου είναι ότι το Δικαστήριο πρέπει να αποφαίνεται μόνο σε υποθέσεις όπου είναι γνωστό το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται η διαφορά και όπου το πλαίσιο αυτό ρυθμίζεται από τον κοινοτικό κανόνα. Νομίζω ότι η άποψη αυτή είναι η μόνη συνεπής προς τις αρχές του δικαίου και προς τον επιδιωκόμενο από το άρθρο 177 σκοπό· η μόνη που διασφαλίζει τη χρησιμότητα της αποφάσεως του Δικαστηρίου για την επίλυση της διαφοράς· και η μόνη με την οποία αποφεύγεται ο κίνδυνος να ζητείται από το Δικαστήριο να ερμηνεύει κοινοτικούς κανόνες εκτός του πλαισίου στο οποίο αυτοί είναι ενταγμένοι. Η άποψη αυτή παρέχει επίσης ένα εύχρηστο και σαφές κριτήριο το οποίο προσφέρει στα εθνικά δικαστήρια τον απαιτούμενο βαθμό βεβαιότητας σχετικά με την έκταση της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου.

76. Κατά συνέπεια, η γνώμη μου είναι ότι το Δικαστήριο δεν πρέπει να αποφανθεί σε καμιά από τις υπό κρίση υποθέσεις. Και στις δύο υποθέσεις η εθνική νομοθεσία έχει δανειστεί κοινοτικό κανόνα τον οποίο έχει μεταφέρει σε τομέα μη διεπόμενο από την κοινοτική νομοθεσία.

77. Όσον αφορά προγενέστερες υποθέσεις, συμμερίζομαι τη γνώμη του γενικού εισαγγελέα Tesauro ότι το Δικαστήριο δεν πρέπει πλέον να αποφαίνεται σε υποθέσεις όπως η Thomasdünger, η Dzodzi, η Gmurzynska-Bscher και η Tomatis και Fulchiron. Εξάλλου, νομίζω ότι ορθώς το Δικαστήριο αποφάνθηκε στις υποθέσεις Fournier και Federconsorzi. Οι υποθέσεις αυτές παρουσίαζαν τη θεμελιώδη διαφορά ότι επίμαχοι συμβατικοί διακανονισμοί είχαν συναφθεί βάσει κοινοτικών κανόνων. Επομένως, τα πραγματικά περιστατικά και των δύο υποθέσεων ενέπιπταν σαφώς στο πεδίο των κοινοτικών κανόνων και το γεγονός ότι το Δικαστήριο απάντησε στα ερωτήματα των εθνικών δικαστηρίων ήταν σύμφωνο τόσο με τον σκοπό του άρθρου 177 όσο και με την επιταγή ότι το Δικαστήριο πρέπει να αποφαίνεται όταν η απάντησή του είναι χρήσιμη για την επίλυση της σχετικής διαφοράς.

78. Όπως και ο γενικός εισαγγελέας Tesauro υπογράμμισε στην υπόθεση Kleinwort Benson, είναι αληθές ότι η ερμηνεία των επιμάχων στην υπόθεση Fournier και Federconsorzi συμβάσεων ήταν ζήτημα εθνικού δικαίου. Όμως, τούτο είναι επίσης αληθές όταν η ερμηνεία που πρόκειται να δοθεί σε κοινοτικό κανόνα θα έχει σημασία για την ερμηνεία του σχετικού με τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο εθνικού κανόνα. Παρ' όλ' αυτά, οι δύο υποθέσεις παρουσιάζουν το κοινό χαρακτηριστικό ότι ο κανόνας ή η συμβατική διάταξη εφαρμόζονται εντός κοινοτικού πλαισίου.

79. Θα πρέπει να τονίσω ότι δεν προτείνω στο Δικαστήριο να διαπιστώνει την έλλειψη αρμοδιότητάς του σε όλες τις υποθέσεις όπου η χρησιμότητα του σχετικού ερωτήματος απορρέει από πιθανή παράβαση εθνικού δικαίου. Ας λάβουμε, π. χ., υπόψη την κατάσταση όπου ναι μεν ένα κράτος μέλος έχει κάνει χρήση της διακριτικής ευχέρειας που του παρέχει μια οδηγία να επιβάλει επιταγές αυστηρότερες από αυτές που ορίζει η εν λόγω οδηγία, πλην όμως η σχετική με τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο εθνική νομοθεσία παρέχει τη δυνατότητα στην αρμόδια αρχή του κράτους μέλους απλώς να θεσπίσει τις διατάξεις που είναι απολύτως αναγκαίες, ενόψει του κοινοτικού δικαίου, για την εφαρμογή της οδηγίας (κατάσταση όμοια προς αυτήν που υφίστατο στην υπόθεση RTI [27]). Σε μια τέτοια περίπτωση, είναι δυνατόν το εθνικό δικαστήριο να επιθυμεί να βεβαιωθεί σχετικά με τις ελάχιστες επιταγές που επιβάλλει η οδηγία και να υποβάλει για τον σκοπό αυτόν προδικαστικό ερώτημα, και τούτο προκειμένου να αποφανθεί επί του ισχυρισμού ότι οι εθνικές αρχές ενήργησαν καθ' υπέρβαση της παρασχεθείσας από την εθνική νομοθεσία εξουσίας. Σε τέτοιες περιστάσεις, θεωρώ ότι το Δικαστήριο οφείλει να δεχθεί την αρμοδιότητά του εφόσον η εθνική νομοθεσία δεν έχει μεταφέρει τους κοινοτικούς κανόνες σε διαφορετικό πλαίσιο· κατ' αυτόν τον τρόπο δεν υφίσταται κίνδυνος να απαντήσει το Δικαστήριο σε εκτός πλαισίου ερώτημα.

80. Θα ήταν ίσως χρήσιμο να ληφθεί υπόψη η διάκριση που υφίσταται στο πλαίσιο ενός εθνικού εννόμου συστήματος μεταξύ «καθέτων» και «οριζοντίων» αποτελεσμάτων του κοινοτικού δικαίου. Σε περιπτώσεις όπου το εθνικό δίκαιο έχει μεταφέρει το κοινοτικό δίκαιο σε εθνικό πλαίσιο όπου τούτο δεν τυγχάνει εφαρμογής, βρισκόμαστε ενώπιον ενός φαινομένου που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «οριζόντια» κατάσταση: το κοινοτικό δίκαιο έχει επιπτώσεις μόνο λόγω του γεγο-

27 — Βλ. τις προτάσεις μου της 11ης Ιουλίου 1996 στις υποθέσεις C-320/94, C-328/94, C-329/94, C-337/94, C-338/94 και C-339/94, RTI κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-6471).

νότος ότι η εθνική νομοθεσία επέλεξε να το επεκτείνει σε μια εσωτερική κατάσταση επί της οποίας δεν προοριζόταν να εφαρμοστεί· κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει μέσω επεκτάσεως ή ρητής επαναλήψεως κοινοτικών διατάξεων ή μέσω κάποιας γενικής διατάξεως εθνικής νομοθεσίας απαγορεύουσας αντίστροφη διάκριση ή αθέμιτο ανταγωνισμό. Εξάλλου, όταν η κοινοτική νομοθεσία μεταφέρεται μόνο στον τομέα στον οποίο αυτή αφορά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα προβλέψιμα, έστω και απώτερα, αποτελέσματα που συνεπάγεται μια τέτοια μέσω της εθνικής νομοθεσίας μεταφορά εμπίπτουν στον τομέα που ρυθμίζεται από την κοινοτική νομοθεσία. Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να θεωρηθούν ως «κάθετα» αποτελέσματα. Πιστεύω, π. χ., ότι το Δικαστήριο θα ήταν αρμόδιο σε μια υπόθεση όπως η Federconsorzi, και τούτο έστω και αν η διαφορά είχε εμφανιστεί σε στάδιο μεταγενέστερο της αλυσίδας των γεγονότων, υπό την έννοια ότι μια υπό παρόμοιες περιστάσεις εταιρία είχε πληρώσει χωρίς αντιρρήσεις, πλην όμως οι ασφαλιστές της είχαν αμφισβητήσει το καταβληθέν ποσό όταν η εν λόγω εταιρία τους ζήτησε να της το καταβάλουν βάσει της συμβάσεώς της ασφαλίσεως, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα την υποβολή στο Δικαστήριο προδικαστικού ερωτήματος σχετικά με την έννοια κοινοτικής διατάξεως ίδιας με αυτήν που είχε αποτελέσει το αντικείμενο της υποθέσεως Federconsorzi.

81. Χρησιμοποιώντας την έκφραση «υπαγωγή στον τομέα που ρυθμίζεται από την κοινοτική νομοθεσία» δεν υπονοώ ότι τα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να περιορίζονται στις καταστάσεις που ειδικώς έχουν προβλεφθεί από τους συντάκτες της κοινοτικής νομοθεσίας: υποθέτω ότι οι συντάκτες αυτοί δεν είχαν λάβει υπόψη, π. χ., την ανάγκη, πράγμα που προέκυψε από την κλοπή ελαιόλαδου στην υπόθεση Federconsorzi, να ερμηνευθεί ένας όρος συμβάσεως ο οποίος παρέπεμπε σε κοινοτική διάταξη. Απλώς εννοώ να γίνεται αναφορά σε καταστάσεις ως προς τις οποίες μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχουν φυσικώς προκύψει από τη μεταφορά του κοινοτικού δικαίου στο εσωτερικό δίκαιο και όχι από μια επέκταση της κοινοτικής νομοθεσίας σε τομέα τον οποίο η νομοθεσία αυτή ουδέποτε σκόπευε να ρυθμίσει.

Πρόταση

82. Κατόπιν όλων των ανωτέρω, η γνώμη μου είναι το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν από το Gerechtshof Amsterdam, στην υπόθεση C-28/95, Leur-Bloem, και από το Hessisches Finanzgericht, στην υπόθεση C-130/95, Giloy, ως εξής:

Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, με βάση το άρθρο 177 της Συνθήκης, να απαντήσει στα υποβληθέντα σ' αυτό ερωτήματα.